

Rudolf Muus

Gamle Kristiania-minder

bokselskap.no
Oslo 2019

bokselskap.no, Oslo 2019

Rudolf Muus: *Gamle Kristiania-minder*

Teksten i bokselskap.no følger 1. utgave, 1923 (Oslo/J. Aass' forlag) og er basert på digital tekstversjon ved Øystein Tvede.

ISBN: 978-82-8319-495-1 (digital, bokselskap.no), 978-82-8319-496-8 (epub), 978-82-8319-497-5 (mobi)

Teksten er lastet ned fra bokselskap.no

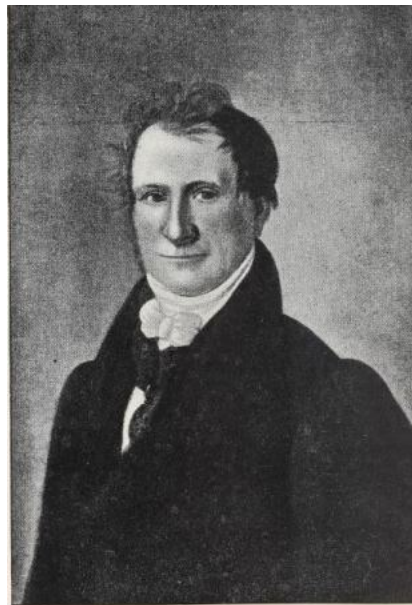
Oppdatert: mars 2021

I. JACOB MEYER OG STENSBERGLØKKEN

[3] I begyndelsen av forrige aarhundrede, da det egentlige Kristiania indtok et forholdsvis litet areal og man ikke behøvet at ta mange skridt for at komme paa landet, hadde rikfolk sine løkker, hvor de med sine familier tok ut om søndagen og tilbragte dagen.

Den mest primitive form for hus paa en løkke var en arklignende bygning med lade og stald nedenunder og et eller to værelser ovenpaa. Tilhørende jordvei fandtes ogsaa. En slik bygning laa like til det sidste paa Lindern i Vestre Aker, hvor nu villabebyggelsen breder sig langs Gjetemyrsveien. Men efterhaanden reiste sig paa disse løkker herskabelige bygninger, og jorderne omskaptet til veldyrkede haver.

Endel av disse løkker indtok et ganske betydelig areal. Saaledes Grünerløkken, som i vore dage utgjør en særskilt bydel, og den tilstøtende Schousløkke, som omfatter det strøk, der begrænses av den nedre del av Thv. Meyersgate frem til Trondhjemsveien. Længere nede laa Ankerløkken, omfattende strøket paa begge sider av Akerselven.

Jacob Meyer (Ungdomsbilledet).

Vestover hadde vi blandt andet Balkeby og Bolteløkken, Meyerløkken, som nu optas av en række av [5] gater fra Wessels gate nedover mellem den katolske kirke og Pilestrædet. Endvidere Tullinløkken og endel løkker nedover Drammensveien, hvorav mange nu er forsvundet.

Paa østkanten hadde vi blandt andre Thor Olsens løkke, Thaulowløkken i vinkelen mellem Liabroveien

og Kongsveien o fl.

Ovenfor Meyerløkken laa løkken Stensberg, som oprindeligt tilhørte samme eiendom eller Keyserløkken, hvilket navn den i vor tid bedst kjendes under.

Paa Stensberg bodde i første halvdel av forrige aarhundrede Jacob Meyer, en av byens første rikmænd.

Grunden til sin rikdom hadde han lagt ved handel med brændevin og trælast. Min bedstemor, en av hans døtre, har fortalt erindringer fra sin første barndom om den beskedne butik, hvor vin- og brændevinsankere stod opstillet langs væggen og et forhæng skilte fra familiens soveværelse.

Han var gift med Ingeborg Marie Muus, datter av [6] Johan Henrik Muus, forvalter paa Kristiania Glasmagasin, og søster av Isak Muus paa Ullevold. De hadde 13 barn.

Han hadde kontorer og privatbolig i Lille Strandgate, den saakaldte Meyergaard.

Det vilde være et udmerket sujet for en forfatter at følge Jacob Meyer fra denne beskedne begyndelse til den store forretningsmand og godseier med de mange skibe, der pløiet alle farvande, de vidstrakte eiendomme, skoger og sagbruk.

Han var en stor hesteelsker og har indlagt sig store fortjenester av travsporten, hvortil hans navn den dag idag er knyttet. Paa sin stald paa Stensberg hadde han foruten arbeidshester til stadighet mindst tyve travere. Selv var han en elegant rytter, og rigtig gamle Kristianiafolk kan endnu mindes Jacob Meyer paa hans yndlingshest Rappo, en vakker rød hest. Den ligger begravet paa Ila paa St. Hanshaugen, som tilhørte hans eiendomme.

Han tilhørte det gule korps (det gule kor, som det [7] i folkemunde het). Naar Karl Johan kom til byen, mottok det gule korps ham oppe paa Ekeberg og eskorterte ham ind til Palæet. Jacob Meyer var forøvrig meget kongeligsindet og gjorde aarlighaars kontravaisit i Stockholm. Kjørte i sin store vogn den lange vei ind over svenskegrænsen. Efter hvad en av hans svigersønner, som fulgte ham paa en saadan tur, fortalte, skulde gamlen ofte kjøre rent voldsomt iveri.

Jens Meyer.

Jacob hadde en bror, Jens Meyer, familiens enfant terrible. Munter og letlivet, glad i det sterke og en humorist paa sin hals. Jens var sjømand og førte et av broderens skibe. En gladere skipper kunde vel neppe tænkes, og uvorren til at seile skulde han ogsaa være. Engang da Jens kom til Havre, gik han iland med mandskapet og turet, saa det hadde skik. Ladningen blev solgt og skuten pantsat, og saa drog Jens med sit glade kompani til Paris, hvor balladen fortsattes. Det var i republikens dage, og i animeret tilstand gik Jens paa gaten og ropte: Vive Lamperør! (Skulde være: Vive l'empereur: Leve keiseren!), hvorfor han blev arresteret sammen med sit følge. Enden paa visen blev, at Jacob Meyer maatte reise ned til Paris og indløse Jens og skuten.

Efter dette maatte onkel Jens, som han kaldtes, lægge op. I Kristiania hadde han hustru og hjem. Jens Meyer blev snart en av sin tids mest kjendte Kristianiatyper og kunde glæde sig ved stor popularitet. Ingen kunde levere saftigere skipperskrøner end han.

Saaledes fortalte han om en aften han og nogen av mandskapet hadde været ute paa halløi i Paris og sang og skraalte. Saa kom politiet til. I Paris kaldes konstablerne «Sangtarmer», forklarte Jens. Det var to av dem, og jeg grep den ene tarmen og slog den [8]anden med, saa begge tarmene laa der svimeslagne, og vi tok benene fat.

Og en anden historie av onkel Jens:

«Det hændte engang at jeg, styrmanden og to matroser var ute i Ørkenen, og der blev vi mægtig sultne. Som vi sat og pønset paa hvorfra vi skulde faa noget at spise, kom en neger løpende forbi. Vi vinket til ham for at faa ham til at stanse. Men han var ræd for os. Saa foranstaltet vi en vild jagt paa morianen og fanget og bandt ham. Vi skar av ham skinkestykkerne og stekte bif av og holdt gildt maaltid. Saa skar jeg av ham et stykke av fotskindet, som jeg endnu har og bruker til at slipe barberkniven min paa. Siden lot vi ham løpe. Men det vil jeg si Dere, en bedre ret har jeg aldrig smakt end bif av negerskinke.»

Men tillot nogen sig at tvile paa sandheten av hans historier, blev onkel Jens sint og forbandet sig paa, at det var knakende sandt, hvert ord.

En nat Jens Meyer kom fra gilde, gik han ned Møllergaten, hvor der paa Politikammerets tomt dengang laa et ældgammelt træhus, asyl for gamle fattigkvinder. Jens stanset utenfor det og skrek av alle sine lungers kræfter: «Reve hoi, reve hoi, reve hoi!»

Derinde trodde man at det var brand. og halvhundrede gamle kjærringer kom styrtende ut i bare serken. Da lo Jens, saa han rystet. Men han fik 20 dalers mulkt for det.

Enkefru Gitta Keyser.

Efter Jacob Meyers død arvet hans datter, enkefru Gitta Keyser, løkken Stensberg.

Mine tidlige barndomsminde er knyttet til denne gamle løkke.

Fra det fjerne saa løkken ut som en grøn løvskog, midt i hvilken kneiste en hvit bygning med sortglinsende [10] tak. Løkken var omgitt av et høit plankegjerd, og fra porten førte en kastanjeallé op til den hvite, toetages hovedbygning med knæktak og omgitt av kneisende, høie, løvrike popler. Paa forsiden var sval gang, paa baksiden altan og veranda ut mot den prægtige blomsterhave. Herfra førte en lang allé og sirlige ganger ned til frugthaven. Hist og her var skyggefulle lysthus med bænker. Mot vest skraanet haven op i en høi, græsklædt bakke, i heldet laa et drivhus og øverst oppe paa høiden en utsigtsplads med bænker, hvorfra der frembød sig en dominerende utsigt over byen.

Saa var det bakgaarden paa høire haand, naar man kom op av kastanjealléen, en langstrakt, brunmalt fløibygning. Søndre fløi var indrettet til beboelsesleiligheter og billard, midtpartiet optoges av bryggerhus

og Jacob Meyers store stald, hvor der var gjennemgang ut til den skumle bakgaard med vedskjul og hønseri, mens nordfløiens første etage var husmandsbolig, anden laave, hvortil adkomsten var en svær laavebro paa baksiden.

Det koselige, hvite hus var utstyret med gammaldagse, komfortable møbler. Det store loft med dets dunkle ganger, mange smaarum og alskens gammelt skrammel var rigtig noget for os barn. Hvor den store sal var herlig, naar julegranen tindret med mangsidige lys. Indenfor var blaakammeret, hvor vi hadde soveværelse, naar vi kom paa besøk. Paa væggen hang blandt andet et oljemaleri av Jacob Meyer – og det kunde til sine tider virke litt uhyggelig, ti naturligvis spøkte det paa løkken. Flere, som sov i Blaakammeret hadde om natten hørt nogen gaa frem og tilbake paa gulvet derinde i salen, og i de stormende [11] høstnætter skulde gamle Jacob sprænge ned gjennom alléen paa sin fnysende ganger.

Der var mange barn til at leke sammen paa Keyserløkken i denne periode. Her kunde man fraadse i jordbær og alskens frugt, og den store have frembød et ypperlig terræn til at leke post og røver, tvibrændt [12] og indianer. Nederst i haven strakte sig en nøtteallé ind mot plankegerdet. Utenfor denne laa Meyerløkken i slutningen av sekstiaarene endnu ubebygget; her var aapen mark med nogen dammer og her og der enkelte moreltrær. Ogsaa en tumleplads for os gutter.

Men faa aar efter begyndte der paa Meyerløkken at reise sig gaarder, kvartaler og danne sig gater. Eieren, ritmester Thv. Meyer, solgte grunden til byggetomter. Nogen aar senere begyndte byggevirksomheten paa hans eiendom Grünerløkken, hvor han reiste sig et vakkert minde ved at forære byen Birkelunden.

Allerede Gitta Meyer begyndte at sælge grund av løkken til det nye rikshospital, hendes søn fuldmægtig Rudolf Keyser fortsatte hermed, solgte tomt til katedralskolen, og aar efter aar aat hospitalet

sig indover haven. Vældige murbygninger har nu reist sig paa vore fordums lekepladser.

Nu eier hospitalet det hele, men endnu er en liten rest av den deilige have ubebygget, hvor rekonvalescenter kan trække frisk luft under de skyggefulde trær, i det hvite hus har de sit fredelige paulun.

Saa mangel smerte faar fred paa den gamle løkke, saa mangel døende drar sit siste suk, men til gjengjæld spirer nye liv frem deroppe i fødselsstiftelsens lyse, hyggelige haller.

II. ULLEVOLD

[13] Saadan prægtig dominerende beliggenhet hadde den gamle herregaard i Akers vakreste trakt. Nedenfor Kalvehaugen, hvor nu Vestre Akers kirke ligger, laa de to portnerstuer ved indgangen til den lange, skyggefulde allé, og paa kollen dukket den hvite hovedbygning op, om sommeren syntes den paa afstand at ligge i en tæt skog av grønne trær.

I min tid saa jeg paa Ullevold kun levningerne av den fordums storhet, men gjennom traditionerne kunde jeg danne mig et begrep om det.

John Collett var en stor godsbesidder, der foruten Ullevold eiet den navnkundige gaard Fladeby i Enebak og andre gaarder. Han gjorde Ullevold til et mønsterbruk og var berømt for sin vennesælhet og gjestfrihet.

Naar en husven kom til Ullevold, stak han først ind i den ene portstue, hvor den saakaldte signalbøsse hang, og avfyrte et skud for at melde sit komme. Saa gjorde man sig rede til at motta ham. Signalbøssen eksisterer endnu, løpet er av kompakt messing. I det store hus var der prægtig utstyrte saloner med speil fra gulv til tak. Om den storartede beværtning ved gildene her har utlændinger, som besøkte Ullevold, skrevet lange, begeistrede beretninger. Her sang man rundsanger [14] ved gildebordet, og dansen traadtes i de straalende saller. Men i den smukke aarstid henlagdes festligheterne delvis til haven, som var berømt for sin skjønnhet. Her var sirlig klippede hækker, smukke blomsterbed, grotter, skyggefulde lysthus, springvand, paviljoner og billedstøtter. Vulkans tempel var en smedie. Dianas tempel var en ottekantet bygning utvendig beklædt med snirklede avskaarne trærøtter, indvendig var veggene dekorerte med nymfer og amoriner og her gik bierhaner ut, hvorfra edle vine sprudlet frem, da kong Kristian Fredrik var her i gilde. Nedenfor laa Floras tempel, et stort, prægtig drivhus opført av rød mursten og med buster av botanikerne Linné og Marthin Wahl. I en dalsænkning østover laa en stor lindelund, «Lindekirken» hvor der paa fru Mathea Colletts fødselsdag, bespistes et stort antal av omegnens trængende, som ved avskeden fik hver en liten pengegave. Ogsaa i de andre templer bevertedes gjesterne med en eller anden forfriskning.

Under Kristian Fredriks besøk førte Collett ham med sig op paa Kalvehaugen, hvor der laa en hytte, og hans høie gjest beundret den henrivende utsigt, som herfra frembød sig over den fagre Akersdal, og kongen sa: «Her burde bygges en kirke».

Mange aar senere byggedes Vestre Akers kirke paa Kalvehaugen.

Til Ullevold hørte store skoger og fossefald i Nordmarken. De fleste kristianiabeboere kjender nok den idylliske Ullevoldssæteren ved Aaklungen.

Fra Collett kom Ullevold over i andre hænder, som lot det forfalde og hugget slem i skogen. Aar deretter solgtes det til Isak Muus, hans far var Johan Henrik Muus, forvalter ved Kristiania glasmagasin.

Forøvrig ^[15] kan stamtavlen føres nogen sekler tilbake. Historikeren Øverland paastod, at han kunde paavise slegtens nedstamning like fra baglerhøvdingen Baard Bratte.

En bror av Isak var sorenskriver Muus paa Hedemarken.

Det gamle Ullevold (Efter Ludv. Daacs Det gamle Kristiania.)

Foruten Ullevold eiet Isak Muus Glademøllen ved Sagene, og gaardene Aasen, Bretvet m. fl. Han førte et meget gjestfrit hus, og Kristiania-beaumonden vanket paa Ullevold. Lystig og frit gik det ogsaa til i de tider, tarvelig til hverdags, med grøt morgen og kveld, men flot bevertning, naar der kom fremmede. Og haven var som en anden park tilgjængelig for spaserende om søndagene i den smukke aarstid. Isak Muus og ^[16] hustruen foretok omtrent hver sommer en reise til Kjøbenhavn, som de interesserte sig sterkt for, og hvor de hadde mange bekjendtskaper.

De hadde fire døtre, Anne, Hanna, Louise og Emma. Anna og Hanna blev den ene efter den anden gifte med presten Niels Wessel-Berg i Flesberg, en søn av den bekjendte justitiarius Wessel-Berg. I de tider kunde presten uten at vække forargelse delta i gilde og anden moro. Her i Kristiania hadde vi stiftsprovst P. A. Jensen, bekjendt som digter og i studenterdagene som skuespiller. Han var utenfor sit geistlige virke en gemytlig selskapsmand og kunde være med paa en god spøk. Da han saaledes hadde forrettet en vielse, kom brudgommen ind til presten i sakristiet og indbød ham til at følge med hjem til brylluppet. «Ja tak,» svarte P. A. Jensen, «men først maa jeg faa av mig dette skabberak». Og han trak kjolen av. Saa var det garnisonsprest Brinck-Lund, fremragende studentsanger og sin tids tykkeste mand i Kristiania, ogsaa en jovial selskapsmand. Han vanket paa Ullevold og jeg saa et brev fra ham til bestefar, hvori han beklaget at han var hindret fra at delta i et gilde. Under hadde han istedetfor navn tegnet sig selv i al sin joviale fedme.

Men tilbake til Niels Wessel-Berg, han kunde ogsaa være en ganske gemytlig prestemand. Under et Kristiania-besøk deltok han i en maskerade og var utstoppet og utstaffert paa det løierligste. Da han i dette antræk gik til sit logis om natten, blev han stanset av nogen unge fyrer, som grep fat i ham og vilde holde løier med ham. «Behag at la mig gaa i fred!» sa han med værdighet. «Jeg er prest.»

[17] «Jo, du er visst en deilig prest, saadan du ser ut,» lo den ene av dem.

Av Isak Muus's tre sønner vil jeg siden omtale den ældste, Haaken, utførlig. Den anden, Abraham Falch Muus, min far, fik sin utdannelse ved et tysk handelsinstitut og aapnet senere sammen med Vint en klædesforretning i Kirkegaten under navn Muus & Vint. I femtiaarene trak han sig tilbake fra forretningen og kjøpte gaarden Aasen i Aker, hvilken eiendom han brukte ind til nogen aar før sin død i 1887.

Den yngste søn, Jakob Muus, slog sig ogsaa paa jordbruket. Likesom Haakon var han en kjæmpekar og bekjendt for sine store kræfter. Han hadde en liten rød hest, som han pleiet at ta paa armen let som en katunge. Man sa om ham, at han var «Kjæmpa i Aker». Dog var der mange, som vilde gjøre ham denne hæderstittel stridig, men søkte de ham, saa fandt de nok her sin mand. Ellers var han snild og godhjertet. En ivrig og dygtig jæger var han, og oppe i Maridalen træffes endnu gamle folk, som med begeistring taler om Jakob Muus og hans bedrifter. Siden giftet han sig og bosatte sig paa Toten, hvor han døde for ikke saa mange aar siden.

Efter Isak Muus tok Haaken ved Ullevold.

Et av mine tidligste barneminder er et besøk hos mine besteforældre paa Ullevold, og det var vel et aar senere en nat at jeg vaaknet ved at mor samtalte med en av pikerne og det i en tone, saa jeg forstod at det maatte være noget galt paa færde. Saa blev jeg baaret i et uldtæppe hen til vinduet og man viste mig et vældig ildskjær i horisonten. Det var gamle Ullevold [18] som brændte. Det gjorde et dystert, uhyggelig indtryk paa mig, som jeg beholdt længe efter.

Haaken Muus bygget en ny gaard paa Ullevold. I sine sidste leveaar solgte han eiendommen til to spekulanter.

Nu er snart gamle Ullevold en saga blot. Ind over eiendommen breder sig det kommunale sykehus med sine mægtige bygningskomplekser og over den tilbakeværende del av tomten blomstrer der op en liten idyllisk haveby.

Alt ret betænkt, kunde vel ikke den gamle herregaard faa nogen bedre og nyttigere anvendelse for efterslegten. Der straalder sundhet og skjønnhet ut fra Ullevolds grønne marker og frodige løvtrær.

III. HAAKEN MUUS

[19] Naar han kom kjørende ned gjennom byen i sin gamle kareth, saa Haaken Muus ut som et trolld, der hadde skrumpet ind i Dyre Vaas baat. Men naar karethen holdt utenfor Engebrets kafé, og han steg ut saa man trolldet i hele dets vælde, den svære, bredskuldrede skikkelse, det graa bølgende haar under hatten, de buskete bryn, den djærve næse, som skjõt frem mellom de hvasse øine, den energiske mund, det yppige graa kindskjæg, alt i forening gav ham noget bydende, imponerende, som paa avstand ropte: «Avveien, her kommer jeg!» Og naar han kom ind og oplot sin vældige røst, hørtes det over hele lokalet. Som et trolld kunde han le, en dyp grupelatter med støt og hisninger. Man maatte tænke paa de gamle jorddrotter eller høvdinger. Det var selv Ullevoldskongen, som sat der.

Haaken Muus var født paa Glademøllen, der tilhørte hans far Isak Muus. Som gut var Haaken ualmindelig haardfør, og om vaaren, naar isen begyndte at bryte op, badet han sig i Akerselven, dukket ned gjennom det ene ishul, svømmer under isen og dukket op igjen av et andet hul. Og det bekom ham meget vel, sa han. Han dumpet til artium og saa slog han sig paa jordbruket. Det var et gjestfrit hus hos Isak Muus paa Ullevold, og [20] her kom blandt andet Henrik Wergeland. Ham forelsket Haaken sig straks i, og i hele hans liv vedblev Wergeland at være hans helt. Ingen anden kunde i hans øine komme op mot Wergeland. Med sterk interesse fulgte han de politiske begivenheter og omgikkes døgnets mænd. Saa tok han utenlandsturer og opholdt sig i længere tid i Algier, hvor han særlig studerte den mauriske race som han kastet sin elsk paa. Av den fik han ogsaa sin hustru. Hendes far, franskmannen Havé, var av maurisk race.

I Paris likte Haaken sig bedre end noget andet sted. P-a-ris, kaldte han det i sin brede jargon. Her levete han glade dage, dog ikke som den fine bonvivant. Haaken tok intet hensyn til moten, han klædde sig efter sit hode, opførte sig i et og alt efter eget godtykke og gik hensynsløst sine egne veie. Derfor blev han en original som stak av mot alle andre.

Det var en stekende het sommerdag, Haaken drev nedover boulevarderne og hadde trukket av sko og strømper, de svære sko bar han i venstre haand og hadde slængt strømperne over skulderen, det var just i den livligste promenadetid, og det tør vel hende, at han vakte opsigte denne norske kjæmpe, som satte sig saa helt utover almindelig folkeskik. Men der kom hans fætter ritmester Thv. Meyer kjørende i en ekvipage med sine to døtre. Haaken stoppet vognen op, satte sin høire, svarte fot paa stighbrettet og underholdt sig med dem paa det gemytligste; idet han ikke sparte paa sin rungende stemme, og hundreder av øine rettedes paa dem. Thv. Meyer sa siden, at han i denne stund kunde ønske sig at synke i jorden.

Ellers paastod Haaken selv, at han stod høit anskreven hos pariserinderne og det kan vel tænkes, at [21] saadan en kjæmpekar maatte være etwas noch nie dagewesen for blaserte verdensdamer. I et selskap her i byen fortalte han engang:

«Naar jeg gik paa gaten i Paris, kunde det hælde at der stod damer i vinduerne og kastet blomster ned til mig.»

«Hvadslags damer var det da, Muus?» spurte en av selskapet.

«Fineste adelsdamer, far!»

«Men hvorfor hældret de Dem paa denne maate?»

«Fordi de saa en brei ryg og en statelig figur.»

Under sit første pariserbesøk skulde han være blit bekjendt med Sara Bernhard, som dengang var statistinde og en ukjendt størrelse.

«Men sprakende vakker var a!» erklærte Haaken.

En dag traf en ven ham nede paa bryggen, og han fortalte, at han skulde til Paris.

«Paa rekreationstur?» spurte vennen.

«Nei da, jeg skal trække ut en tand,» svarte Haaken, «jeg faar ikke gjort det ordentlig herhjemme.»

Haaken hadde sit standkvarter nede hos Engebret og likte sig godt blandt kunstnere. Aasmund Olavson Vinje, som skulde være en temmelig sær person, kom godt overens med Haaken. De to hadde nu engang fundet hinanden, og dette venskap holdt ved like til Vinjes død. Ellers var det ikke mange, som kunde vedlikeholde venskapet med Haaken. Johannes Brun og han var busser. B. B. og Haaken hadde nok kjendt hinanden fra ungdomsdagene, men først ut i aarene fandt de hinanden. B. B. kom i besøk paa Ullevold og Haaken besøkte ham igjen paa Aulestad. Da hadde netop Haaken paa eget forlag utgit en liten broschyre «Til det norske folk», og han førte med sig en stor pakke [22] av bøkerne, som han selv solgte underveis. Haaken blev hjertelig mottat paa Aulestad og opholdt sig der i flere dage. Saa fulgte han Bjørnson paa et stort folkemøte, som holdtes i Gjøvik. Som møtet samledes drev Haaken og solgte sine bøker der gik som varmt brød. Da Bjørnson holdt sin tale, hørte folk neppe paa ham, saa ivrige var de til at læse Haakens bok.

Nu kom B. B. med følgende pathetiske ord:

«Jeg staar her paa Henrik Wergelands skulder.»

«Du naar neigu ikke op til r—a hans engang!» lød Haakens mægtige stemme. Bjørnson var sur, da de skiltes, men siden blev de venner igjen.

Paa Ullevold holdt Haaken et gjestfrit hus og var en udmerket vert, men gjesterne fik værsaagod ikke komme med nogenslags kritik over ham eller hans historier, det taalte han ikke.

Saaledes var det en gammel ven av ham, dr. Jensen, som var fritalende av sig og ved aftensbordet tillot sig at kriticere Haakens rødvin.

«Hvor har du faat fat i den blaabærsaften, Haaken?» spurte han. Verten gav intet svar, men dr. Jensen

blev aldrig budt paa Ullevold mere. Siden sa Haaken om bemeldte doktor til en anden ven:

«Han Jensen skulde ikke være saa uforskammet mot mig, for jeg har engang reddet livet hans. Jeg sat i et aapent vindu i anden etage i Biermannsgaarden. Da blev Jensen, som dengang var bare gutten, kastet ut fra et vindu i etagen over, men jeg opfanget ham i luften og frelste han ind.»

Da denne historie siden bragtes for dr. Jensen, blev denne sint og sa:

«Det er en fordømt løgn av Haaken. Jeg hoppet ^[23] selv for moroskyld ut av vinduet, men han stoppet mig i farten.»

Nu, Haakens historier var ikke altid ubetinget sandfærdige, men mot dem, som hørte paa ham uten kritik og moret sig over historierne, viste han sig overmaade elskværdig, men han var uforsonlig mot dem, der la sig ut med ham.

Han fortalte, at han i sin ungdom engang hadde kastet redaktør Friele over en billiard. Enten det nu forholdt sig saadan eller ikke, hadde disse to dog for hele livet et skjævt øie til hinanden.

Saa utgav Haaken en bok om en drøm, hvori han selv hadde svunget sig op til konge i Norge og hadde opfundet et merkelig stof, en gasart, som hadde en særegen evne til at forandre til det bedre enhver som indaandet den. Ved hjælp av denne gasart blev byens løse kvinder til dydsmønstre og Friele forvandlede til den rødeste republikaner. Gamle Friele blev aldeles rasende over denne bok og sprutet en giftig artikkel ut i «Morgenbladet».

Haaken kom ikke til at spille nogen politisk rolle, han var altfor egenraadig til at kunne slutte sig til noget parti.

For lægevidenskapen hadde ikke Haaken nogen synderlig respekt. Feilet der ham noget, vilde han helst kurere sig selv ved sine opfundne midler og han gav ogsaa andre gode raad.

Selv var han en hardhaus, der kunde bære lidelser uten at si et ord om det. Han kjæmpet imot sygdom men som bedst, og det holdt ham oppe.

Engang følte han sig saa daarlig at han sendte bud efter dr. B., en meget dygtig læge, som Haaken ^[24] ialfald hadde en smule tillit til. Denne undersøkte ham og sa:

«Det er snart forbi med Dem, Muus – De har ikke maaneder, knapt nok uker igjen.»

«For no fordømmede sludder!» skrek gamlen sint.

«Det er som jeg sier. Nu maa De holde Dem ganske stille og træffe Deres forberedelser.»

«Neigu gjør jeg ei nei!» lød det halstarrig. «Jeg vil sletikke dø endda!»

Neppe var lægen ute av døren, før Haaken reiste sig fra sofaen og tok til at ordne sig. Hustruen kom ind og han sa til hende:

«La spænde for Brunen! Jeg skal til byen!»

«Men du hørte jo doktoren sa, at du skulde holde dig i ro.»

«Saa pokker om jeg vil!»

Han kjørte til byen og sat hos en ven og drak toddy og spilte kort hele natten og kom hjem utpaa morgenen frisk og munter.

Haaken tok et basketag med selve døden, han levet mere end et aar efter hin dag.

Saa tilsidst opgav han kampen.

«Naa er jeg færdig,» sa han og bestemte at han skulde svøpes i det rene norske flag, naar han lagdes i kisten.

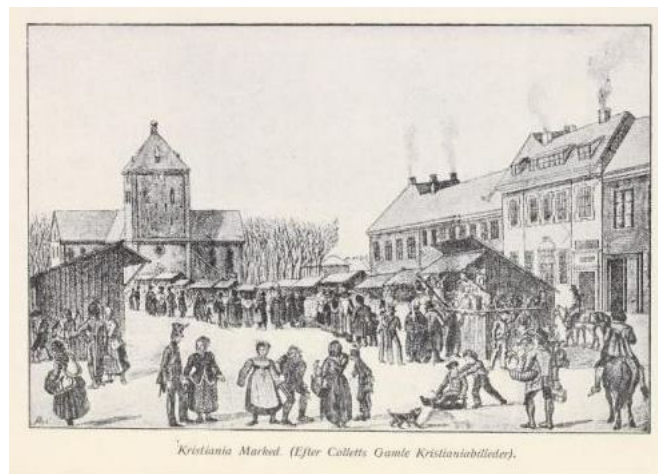
Og det var noksaa rart, at den gamle Wergelandianer skulde utaande just den 17de mai – i 1894 var det. Saa svøptes han i det røde, norske flag som var ham saa kjært her i livet.

IV. KRISTIANIA MARKED

[25] Allerede fra 1840-aarene har vi en beskrivelse av Kristiania marked med dets udprægede folkeliv, dengang det hadde en viss betydning og utgjorde et stevne for folk fra Øst- og Vestland, Oplandet og diverse fjeldbygder, dengang dølerne møtte frem i deres bygdedrakter. Vi har et maleri fra den tid, som gir et nok saa livfuldt indtryk av markedslivet i det gamle Kristiania.

Men dette aarlige stevne, hvor landsfolket kom trækkende langveis fra for at avsette sine produkter, maatte litt efter litt tape sin betydning i merkantil henseende, ettersom kommunikationerne utvikledes og muliggjorde en stadig handelsforbindelse mellem hovedstaden og alle landsdele. Nogen betydning beholdt det dog for omsætning av en del varer og som hestemarked. Dertil var markensuken en glad festtid, en slags karnevalstid for Kristiania og omegn.

For os gutter stod «Marken» næsten i like rang med julen. Naar julen var over, og dødvandet var indtraadt med striskjorta og havrelefsa, hadde vi markedet at glæde os til, og begyndte at spare sammen smaaskillinger. Vi syntes marken var storartet, men ældre folk vilde nu gjerne skryte av, at det var [27] saa meget gildere i deres tid, dengang de fik en dram for en skilling (3 øre) og varm punch og mat servertes inde i telter.

Allerede ettermiddagen før 1ste markedsdag begyndte livet at røre sig i Kristiania. I spændt forventning saa skoleguttene boderne reise sig, og jøglerne spikre sine markskrikende billeder op. Og næste dag efter endt skoletid begyndte morroen. Da fik vi «markedsskillinger» av forældre, onkler, tanter og bedstemødre. Det var ogsaa gammel vedtat skik, at herskaper skulde gi deres tjenestepiker markedspenger og en fridag til at «ture marked». For tures skulde der, disse tre dage, det hadde enhver uomtvistelig ret til. Det var saa gammelt traditionelt dette.

Indtil langt ut i syttiaarene holdt markedet til paa Stortorvet. Der var det ogsaa mit første markedsbesøk, som staar noget uklart i min erindring. Folk kjæmpet i stime for at komme ind i et stort træskur, hvor Cirkus Halvorsen gav forestillinger. Og paa en slags veranda i en træbygning stod den bekjendte gjøgler Petter Paulsen antrukken som bajads og holdt en vercifisert indbydelsestale til publikum, hvorav jeg kun husker en strofe:

«Her er muntrasjon og spell
Folk dem ler sig mest ihjel.»

Siden henlagdes markedet til Nytorvet, som Youngstorvet dengang kaldtes.

«Hurra for markensgang,
tre for en kake og fire for en dram!»

jublet man i hine dage.

[28] Alle de tilreisende markedsgjester gav hele byen et livlig præg, og i denne uke var der megen selskapelighet i huserne, hvor der kom besøk fra landet og smaabyerne.

I flok og følge drog skolebarna og ungdom ut for at «ture marken». Fremst paa torvet vis a vis raadstuen hadde konditorerne sine boder, indvendig tapetserte, og i de bakre rækker stod honningkakekisterne fremst. Enhver kavalier hadde den plikt paa sig at forære sin flamme en pose av det høit skattede markedssukkertøi.

Først i skumringen antok markedslivet den rette stemning, arm i arm drog følger under leven og morro fremover, krydset andre følger, og ensomme piker blev mangengang omringet og omfavnet. Hele torvet var som en bølgende maurtue, over hvilket der i disharmonisk kor blandet sig lyden av markedsblaaser, piper, leketrompeter, glade stemmer og musik av lirekasser, blaaseinstrumenter og trommer fra jøglerboderne. Glade sjæle kunde i disse dage ta sig adskillige friheter uten at komme «i kladderne» paa politiet, der viste en overbærenhet i likhet med 17. mai.

I Pløens gate og Youngsgaten og inde mellem Thaulowboderne hadde jøglerne installert sig med sine telter og farveskrikende skilter.

Det var panoramaer, tidligere kaldtes de kosmoramaer, hvilket uttryk blev ombyttet, da man moret sig ved at lage et drastisk ordspil av det. Dette ordspil må nu være glemt, ettersom man har kaldt en av byens kinematografer Kosmorama. I panoramaerne saa man gjennom glaskikkerter ind paa forstørrede billeder, der kunde forestille Chikagos brand, den fransk-tyske krig, Tropmanns henrettelse o. s. v. Hvert aar [29] serverte panoramaerne nye norske mordere som Svartebækken, Sofie Johannesdatter, Wallin, Turtermorderen og hvad de nu alle het, ledsaget av lirekassernes bedrøvelige musik, som satte det letfængelige og saare taknemmelige publikum i den passende stemning. Men det mere kritiske publikum moret sig vel ogsaa ved det paa sin maate.

Endvidere hadde man dukketeatre, Laterna Magica, mekaniske vokskabinetter, troldmænd, kjæmper og kjæmpekvinder, Albinos eller lyssky piker, siamesiske tvillinger, sterke mænd, ildslukere, slangemennesker og kautschukdamer, dvergokser, kjæmpeokser og alle mulige rare dyr. Traditionelle var bjørne som danset efter lirekassens toner, saa utlovedes der en pengesum for den, som kunde beseire bjørnen i rygtak. Det kunde ingen uten en eller anden «vildmand» som tilhørte jøglerselskapet. I publikums øine gjorde det litet fra eller til om bemeldte vildmand gjenkjendtes som en egte Vika- eller Vaterlandsgut – det var bare morsomt. Blandt andet var der et sted, hvor man for bare 10 øre kunde faa se «Verdens undergang». Man slap bak et forhæng ind i en halvmørk snever gang, som man fulgte i en viss længde og kom saa ut igjen paa en anden side av kvartalet. Og besynderlig nok tok ikke folk det ilde op, de fik sig ialfald en god latter for de ti øre. Men ved et av de sidste markeder mot midten av nittiaarene var der en løierlig historie, som ikke var smigrende for bemeldte publikums intelligents.

Etsteds paa Youngstorvet meddelte en plakat, at der forevistest en levende havfrue fanget i Atlanterhavet. Nu burde vel gud og hvermand vite, at en havfrue kun eksisterer i eventyrets verden, men nei, der var virkelig dem, som holdt paa den gamle vedtægt, [30] at det som stod paa prent maatte være sandt. Saa løste de billet og kom ind og saa en veritabel rødmusset Kristianiapike ligge i en balje med vand, naken til livet, resten i trikot og sprællende med en blikhale. Havfruen blev snart avsløret av en mand, som rev blikhalen av hende. Publikum følte sig høist forarget over at være tat saa gement ved næsen og truet med at storme gjøglerboden. Politiet maatte lægge sig imellem og forby al videre forevisning av havfruen.

Dette var nu en ganske enestaaende episode i Kristiania-markedets annaler. Enkelte av markedskunstnerne kunde være rentut flinke. – Saaledes saa jeg i ottiaarene en ung bergensgut, der virket som tryllekunstner assistert av et slangemenneske. Carlo Ludvigo, som tryllekunstneren kaldte sig, viste en forbausende fingerfærdighet og tok vældig bifald. Mange aar efter gjensaa jeg ham som skuespiller paa Karl Johans-teatret i Tivoli. Da het han Carl Normann og gjorde megen lykke.

Med det samme maa jeg nævne en liten markedshistorie fra begyndelsen av syttiaarene. Paa Youngstorvet stod en fattig kone og veivet paa en lire og sang skjærende falsk til. Der var nok faa, som paaskjønnet hendes anstrengelser, og hun saa høist ulykkelig ut. Saa kom en blid, tykfalden herre bort til hende og tilbød sig at musicere i hendes sted. Folk flokkedes om ham, da han tok til liren, og han sang, saa man kunde le sig væk, den ene morsomme vise efter den anden. Den stedse voksende folkestimmel lo og jublet omkring ham, tilsidst tok han sin svære, bløte hat av og indsamlet bidrag i den, og der kom foruten smaamynt blanke specier, halvdalere og markstykker. Det var en ganske net sum, han leverte den taknemlige [31] fattigkone. Halve byen kjendte nu den manden. Det var Johannes Brun.

I 1869–70 aarene kunde man paa Youngstorvet se en kunstart, der var national, nemlig «Fjelddans». En skomaker fra Valdres, kaldet Knut Valdres, optraadte i halling og springar sammen med sin vævre lille hustru. Begge var de flinke, de skulde ha optraadt paa Gardermoen for kong Carl XV, som kaldte hende den norske Pepita i motsætning til den franske danserinde Pepita, der just hadde fortryllet Kristianiapublikummet.

Forøvrig vilde gjerne mange av markedsfolket selv ha sig en svingom i disse glade dage. Mens overklassen søkte hen til teatrene, der gav flere forestillinger om dagen, toget det brede lag til Kasino,

Frisjuhall, Knudsesalen, Rasmussalen og Klingenbergers dansesal, hvor dansen gik lystig over tilje.

V. MUSIKANTER OG GJØGLERE I DET GAMLE KRISTIANIA

[32] I 1860-aarene var der ikke megen musik at høre i Kristiania. Pianoer hørte til sjeldnheterne i husene og de, som fandtes, var de taffelformede smaaklaverer. I utkanterne hadde man kun salsmusik om søndagen og de omflakkende musikanter i gaardene. Men de var ogsaa velkomne mangedesteds. Enkelte liremænd sang til sit spil vemodsfulle viser som «Paa blomsterklædt bakke», «Rudolf med sin pike gik gjennom lunden», «Amanda paa kirkegaarden» o. fl. der fik saa mangen tjenestepike til at fælde sine modige taarer, eller de nyeste mordviser. De fleste liremænd var italienere, men ingen vel saa navnkundig som Fredens engel, madame Paoli, med sin kjørende lirekasse, hvem Wiers-Jensen fremstillet i sin nyaarsrevy «Tutti Frutti». Som den gamle musikantinde feiret Harald Otto en av sine første triumfer.

Andre liremænd hadde dukkespil eller en apekat, bjørn eller andet rart dyr med sig. En egen sort lire, det saakaldte survespil, trakertes oftest av Savoyarder. Liremænd hadde stundom akrobater, jonglører eller andre jøglere med sig, og de var oftest velkomne i gaardene. Fiolinspillere viste sig ogsaa og undertiden falmede harpespillersker, der sang romancer med [33] skjælvende stemme. Senerehen kom trækspillet eller bæljespillet med i laget.

Disse omflakkende musikanter og jøglere fristet saavist ikke blide kaar. Da var det bedre for markedsjøglerne, som pleiet at flakke om fra marked til marked i hele Norge, ja, endog gjøre streiftog ind i Sverige. De var folkekjendte nogen av disse jøglere, som kom hit tilbake aar efter aar.

En av veteranerne var Petter Paulsen, der selv optraadte som bajads, sabelslucker, linedanser og akrobat, og hvis selskap utgjordes av hans familie. Han var et ganske spekulativt hode. Engang leiet han Fæstningens ridehus til en søndagsforestilling. Blandt glansnumrene stod paa plakaten at Paulsens 85-aarige bedstemor skulde danse paa line. Det trak fuldt hus. Petter Paulsen la sig penger op, og paa sine gamle dage kjøpte han sig en gaard i Bodø og blev en agtværdig borger av denne by. Men gamlen blev dypt fornærmet, da han i skatteligningen i stedets avis saa sig opført som «sverdslucker Petter Paulsen».

En anden veteran var dansken Johannes Lohmann. Den, som saa ham, vil nok erindre hans løierlige jøglerfjæs og kameløine. Han var tryllekunstner, buktaler og komiker. Under Kristianiamarkedet var han aarviss paa Youngstorvet. En sommer samlet han et «sangerindeselskap» av smukke, men tvilsomme Kristianiapiker og reiste i smaabyerne og ind i Sverige med dem. Efter Kristianiamarkedets ophør optraadte han i Bazarhallen som visesanger og komiker, og endelig var han en tid «artistisk leder» paa en interessant variete «Stjernehallen». Der var ellers mange historier med Lohmann. Naar han hadde tat sig en taar over tørsten, [34] var han ikke god at komme nær. Engang kom han i klammeri med en vognmand og anmeldte denne for overfald. Begge parter møttes for politiet. Vognmanden meddelte, at Lohmann uten foranledning hadde smurt til hesten hans, hvorfor han hadde git ham en lusing. Hertil bemerket Lohmann, at da han kom gaende oover gaten, hadde hesten jept til ham, hvorfor han syntes, at han var i sin gode ret til at gi den en ørefik. Bemeldte politifuldmægtig kunde kun forklare sig dette fænomen med

den jepende hest paa én maate. Kunstneren blev ilagt 2 kroners mulkt for «synlig beruselse» paa gaten. Lohmann hadde nok ogsaa lagt sig penger tilbedste, ti i begyndelsen av nittiaarene trak han sig tilbake til Kjøbenhavn, hvor han kjøpte sig en landeiendom.

En anden dansk tryllekunstner var gamle Bælling, bosat i Kristiania hvor han underviste i fiolin for 25 øre timen, men naar markedet kom, hadde han sin bod paa Youngstorvet, for som han selv sa, at «gøile med trolleri og dukketeater og fortjene en lille ekstraklat mynt».

Fra franske og tyske forfattere kjender vi disse landesfarende folk med deres eiendommelige romantiske liv. Markedsgjøglernes færden i Norge kan vist nok ogsaa opvise sidestykker hertil, om de end har et mere tamt præg. Jeg har ogsaa faat en smule indblik i denslags romantik.

Det var en vakker ung italiensk akrobat, Antonio, med ravnsort haar og helskjæg, og der laa en dæmonisk magt i hans sorte øine. Han optraadte paa Grundset marked, hvor han bedaaret en ung smuk Østerdalsjente, ved navn Ragnhild. Hun rømte med ham uten at hendes forældre visste, hvor hun var blit av. De fulgtes til ^[35] Sverige, hvor han trak hende op i jøglerlivet. Han drak og var ofte slem mot hende, men hun hang allikevel trofast ved ham. Efter mange skjæbnens omskiftelser havnet de i Kristiania. Da var Ragnhild blit blind og Antonio søkte sit erhverv ved at spille paa lire i gaardene. Hun fulgte med ham, hendes blindhet skulde vække medynk. – Drak gjorde han fremdeles og hun hadde det ikke for godt. Han fandt paa at dressere en kakadue til at motta en skilling av folk med nebbet og derpaa række dem et spaadomskort. Dette gjorde lykke.

Engang de gav en opvisning ute paa Bygdø, blev den blinde kone gjenkjendt av en kakse fra Østerdalen som hans forlængst forsvundne søster. De fik tale sammen, uten Antonio hørte det, med faa ord meddelte hun ham sit livs roman. Broren vilde faa hende med sig og stelle godt for hende. Men Ragnhild sa nei, trods alt, hvad hun hadde lidt av Antonio, kunde hun ikke leve ham foruten.

I begyndelsen av ottiaarene støtte jeg for første gang sammen med Bartel, en markedskunstner, som er noksaa bekjendt i Kristiania. Det var paa Hamar i markedstiden. Bartel, der var tysk av fødsel, hadde en liten teltcirkus med ponnyer, hunder og apekatter. Han var kjæk, ung og vakker og tok sig virkelig ut som en sirkusdirektør. Han var ved velmagt og det var let at se at kvindene likte ham. Det var visst nok av kjærlighet og romantik i hans liv, men hans skjæbne var temmelig omskiftelig.

Cirkushistorien gik istykker, og han jumpet over i noget andet. Næste gang saa jeg ham paa et marked, hvor han fremviste «Den skjønne Galathea» eller «Den bevægelige marmorbrud», og i de følgende aar skulde jeg gjense ham stadig i nye situationer, som akrobat, ^[36] som karuseleier, som panoramamand, som dyretæmmer, skytepaviljonsdirektør, ja, jeg husker ikke hvad mer. Gik noget pokker ivold for ham, jumpet han straks uforfærdet over i noget nyt. Bestandig like ivrig, sangvinsk og energisk.

Sidste gang jeg støtte sammen med Bartel, det var for nogen aar siden, fandt jeg ham like kjæk og glad. Nu hadde han netop aapnet et nyt etablissement, som han reklamerte sterkt for.

«Osterhaugsgatens Tivoli» het det og skulde nok være et sommerforlystelsessted. Der stod hans kjække hustru ved skytepaviljongen, den ene av hans to unge, smukke døtre dirigerte en karusel, den anden skjøttet to gynger, og direktør Bartel dreiet vekselvis liren og spilte paa trækspil. Besøket var godt,

og publikum moret sig. Det gik idetheletat markedskoselig til her.

Det var i begyndelsen av nittiaarene at jeg blev bekjendt med dyretæmmer Basso fra Kalien. Han gav forestilling paa den fordums Knudseshal i Lakkegaten. Dyrebestanden var en temmelig skikkelig bjørn og to apekatter, og en zigeuner optraadte som spillemand. Basso var en høi, blek mand med sort helskjæg, hvis ansigt bar et melankolsk, resignert uttryk. Han fortalte at ulykken hadde forfulgt ham her i Norge, og at han bare ønsket sig væk av landet. Nu, han kom sig nok ogsaa bort.

Det var visst tyve aar senere, at jeg gjensaa Basso paa Tivoli, nu som eier av et større menageri. Paa sine gamle dage hadde han nok hat lykken med sig.

VI. KAFÉLIVET I KRISTIANIA 1870–80

[37] Byens mest fashionable kafeer var i de gode gamle dage Scandinavie, d'Angleterre og Engebret. De to sidste var navnlig tilholdssted for skuespillere og andre kunstnere.

Av friluftskafeer var den fornemste det store folkeforlystelsessted Klingenberg med sine hundreaarige traditioner, det kan fortjene en særlig længere omtale. Ellers var det «Fritzners paviljong» i Studenterbunden og ved Fæstningspladsen Bjerkehytten, der hævet sig paa en avsats over nedgangen til det militære badehus med servering av brus, selters og kaker, et yndet sted for skolegutter. Ellers hadde de gamle badehus Sjølyst og Hygea ogsaa sine kafeer, den sidste bekjendt for sin eggedosis.

Sommerutflugsstederne var Fredriksborg, Paraplyen og Sæterhytten og paa østkanten gamle Kongshavn, nær ved denne Ballaklava, længer ut Vandingsten. Saa var det Grønliens kafé, og nede i Oslo «Kassaflava», en restaurant med servering i haven beliggende nær jernbanebroen i Oslo. Nederst i Bispegaten var en kafé, hvor der om sommeren servertes øl i haven og store ræddikker til. Denne kafé findes endnu.

Ved Sagene hadde man Kaysalen eller Folkvang, [38] hvor der var brændevins utskjænkning og servering av den slags varer i den store, vakre have. Trondhjemsveien hadde ogsaa sine kafeer, hvor man fik øl, og like overfor Tøienhavens gamle portnerstue laa en liten populær kafé, hvor man fik spirituosa. Længere nede laa Hudson Bay, et farlig, berygtet sted.

Paa Grünerløkka, som dengang var i sin begyndelse, fandtes kun én kafé, den var beskjeden, men populær. Den kaldtes Blaamand, efter indehaveren Gjerstad med de store blaa briller.

I West-End var der kun en nævneværdig kafé, «Postbudkjældereren».

Omkring Youngstovet strakte sig en række av smaa, folkelige kafeer, hvor der servertes mat og spirituosa. En tysker, Petri, hadde kafé paa nuværende hjørne av Folkets hus, en restaurant kaldet Petri kirke. Under de gamle basarer i Pløensbakken strakte sig ikke mindre end fire saadanne kafeer, den øverste var tilholdssted for venstreforeningen «Fram». Kasino hadde sin kafé. I Møllergaten udmerket sig særlig Henrik Olsens kafé, hvis indehaver var høist populær. Paa disse smaarestauranter samledes torvfolk, strøkets næringsdrivende og andre til etslags frokoststevne, hvor man nøt store, 10-øres gaffelbiter av veltillavet mat med øl og dram til. Idetheletat forpleiet smaarestaurantene dengang sine kunder bedre med mat end i senere tider, og folk var flinke til at spise og fik mere motstandskraft mot drikkevarerne. Youngstovskafeerne hadde endel kjendte originaler, som den berømte trævarehandler Andersen, Leangen, en rigtig Falstaff-figur, sakfører Fjeldstad, hans kollega Døvle, «Damernes advokat», Ostemarken, Rasmus Røversen Berg og lange agent Due.

[39] Akersgatens mest populære kafé var Svinesund, blandt andet bekjendt for sin varme klub, hvorfor verten kaldtes Klub-Andersen.

I Storgaten dominerte «Putten», hvor man en aarle morgenstund kunde putte sig ned gjennom kjælderhalsen og stive sig op med bayer og kaffe. Blandt andre stamgjester var her Snaps-Olsen eller Timevinkelen.

Ved Stortorvet hadde vi Hasselkjældereren, og Heftykjældereren, hvorav navnlig den sidste kunde glæde sig ved en enestaaende popularitet, hjemmekoslig og bondsk som den var. Nu har den forlængst mistet dette præg og er blit en moderne avholdskafé. Paa den anden kant laa den kjælderkafeé, som senere fik navnet Kristian IV, og paa hjørnet ovenfor P. Simonsen laa en meget søkt, dyp kjælderkafeé.

Særlig bekjendt som matsted var kjælderrestauranten Katakomberne i Nedre Slotsgate. Den hadde altid en utstilling av indbydende retter paa disken.

Paa torvhjørnet vis a vis Brandvagten hadde Gabrielle sin vin- og spirituosaforretning, og i samme gaard mot Karl Johan hadde han den eiendommelige kafé «Glasskapet». Et gaardsrum overdækket med glastak og asfaltgulv, hvor der servertes ved smaaborder, og 10-øres drammenne var større end noget andet sted i byen.

Karl Johan var, førend buelamperne bredte sit intense skjær over asfalten, en endnu mere mystisk, romantisk promenade, naar det led paa aftenen og den vilde jagt begyndte. Muntert liv og færdsel like fra der, hvor man sa at «dyden ophører og Drammensveien begynder», til Egertorvet. Studenterlundens var en natlig lystpark. Overfor laa to kjælderkafeer, der bar de ^[40] noksaa betegnende navne «Forlovelseskjældereren» og «Opslagskjældereren».

I en gammelmodig træbygning hadde Bedstefar sit paulun. Han ekxelerte særlig i kaffe og store, gode smørrebrød. Det rette sted for dem, som hadde god appetit, men knapt med mynt.

«Goddag, bedstefar!» hilste hans kunder ham, og den gamle hvitskjæggede mand svarte bedstefarvenlig: «Goddag, barn!» Siden kjøpte kommunen hans hus, hvor vi nu har Bedstefarstomten.

Ved Egertorvet var vognmandskafeen «Gjeita».

Nede i Vika, dengang nymfernes mystiske rike med de bekjendte huser «Dueslaget» og «Napolens slot», fandtes flere smaakafeer med spirituosaabeverting av hvilke vi nævner «Havkatta», likesom oppe i Tripolis, Tunis, Algier og Marokko. Det var ikke med urette man hadde opkaldt Ruseløkstrøket efter disse røverstater.

Nede ved Bankpladsen laa likeoverfor Kr.a Theater en kjælderkafeé, høist populær, benævnt Theaterkafeen. Længer oppe var Tekniken og Røverborgen.

Jernbanetorvet hadde sine mange kafeer, særlig paa smaahotellerne. Wyllers hotel i Strandgaten var velrenommet. I Karl XII's gate var en vel besøkt kafé i den historiske gaard, hvor heltekongen hadde sit kvarter under Akershus beleiring.

Nær Vaterlands bro laa to eiendommelige kafeer, beregnet paa den laveste befolkning. De saa nærmest ut som kjøkken; paa peisen stod en gryte med kjøtkaker, hvorav vertinden øste op 10-øres portioner og serverte dem for gjesterne, som sat paa bænker ind mot lange, uhøvlede træborder.

I Tobias Larsens gaard nederst i Lakkegaten, i en ^[41] gammel træbarakke var kjældersservering av spirituosa ved disken og inde i gaarden førte en stige op til kvisten, hvor der under taket var en restaurant benævnt «Takstenene no. 1».

Ute paa Grønland laa en arklignende træbygning, hvor en lignende stige førte op til en kvistrestaurant med mange smaarum, «Takstenene no. 2».

Trods dette mylder av kafeer i byen, var allikevel ikke drukkenskapen saa overhaandtagende. Dels kom det av at folk spiste saa godt til drikkevarerne, dels av at brændevinet var saa billig og let at faa fat i. Det var ikke saa stor stas ved det. Man kunde faa kjøpt det efter klokken 5 søndag eftermiddag, baade i utsalg og servering. Her maa tas i betragtning at Kristiania ikke dengang hadde saadan tilstrømning av fremmede, tvilsomme personer som i vor tid.

VII. KRISTIANIA TEATER

[42] I begyndelsen av 1870-aarene var det mange som kaldte Kristiania Teater «Det danske Teater»; skjønt skuespillerne paa to nær var norske. Det danske selskap, som spilte paa Bankpladsen forut for denne tid raadet over udmerkede kræfter, og man kan endnu træffe rigtig gamle folk, som med begeistring taler om Vilhelm Wiehe, Hagen, Rosenkilde, fru Schrumf o. fl. De spillet for fulde hus, mens det norske teater oppe i Møllergaten førte en kummerlig tilværelse. Der var ogsaa dem, som vilde paastaa, at nordmændene ikke duet til at spille komedie. Men litt efter litt isprængtes det danske selskap med fler og fler begavede norske kræfter og norskhetepartiet inden den dramatiske kunst blev stedse sterkere. Den danske dramatiker Johan Ludvig Heiberg som i sin tid dominerte smaken, hadde kunnet erklære «Hærmændene paa Helgeland» for et udramatisk stykke, der ikke egnet sig til opførelse. Han tænkte naturligvis kun paa danske kræfter, og ganske visst kunde ikke «Hærmændene» ha gjort sig med saadanne. Saa leverte Bjørnstjerne Bjørnson sit store slag, og der fulgte en sammenslutning av det norske teaters skuespillere og Kristiania Teaters norske kræfter. Tilbake av de danske blev kun Wolf og Petter Nielsen. Og alt syntes at begunstige norskhetens seier paa det dramatiske [44] omraade. Bjørnson og Ibsen stod færdige med sine skuespil, talentfulde skuespillere i sin frodigste utvikling stod rede til at ta de store opgaver op. Men det danske teaters velyndere kunde ikke rigtig forstaa dette nye, som nu brøt frem, overgangen var dem noget vel sterk. De rynket paa næsen av den unge, norske kunst og holdt paa at deres danske yndlinger stod meget høiere. Kan vel være at de hadde ret med hensyn til utførelsen av de danske vaudeviller, som framdeles maatte bibeholdes paa repertoireet, men ellers ikke.

Mange deilige minder har jeg fra mine besøk i «den gamle kassa» paa Bankpladsen som gut. Den var saa visst ikke flot og elegant indrettet, men for os var den kunstens hellige tempel, og naar vi ældre teatergjængere nu træffer hinanden, er vi enige om, at vi aldrig kan finde os saadan hjemme i Nationalteatrets prægtige salon, som i det gamle teater, der var os saa kjær.

Hvor man sat i «den gamle kasse» var man nær scenen. Vi gutter gik i «toppen», i 3die rad i

«attenskillingen», kaldet «Paradis», som ogsaa var et fast tilholdssted for studenter, mens «Marken», midtpartiet, regnedes for mindre fint. «Tolvskillingen» længst borte paa siden fik nu gaa an for de mindst bemidlede. I «Paradiset» saa vi godt for 60 øre.

Først og fremst svermet vi for Johannes Brun. Hvilken festlig klang stod der ikke av det navnet, og hvilken [45] række festlige minder bevarer vi ikke efter ham! Siden har jeg set mange komikere, men ingen av dem syntes jeg kunde komme op mot Johannes. Høist betegnende er, hvad den gamle danske skuespillerinde fru Heiberg sa om ham, da hun saa ham som Ole i «Abekatten» hvilket stykke hun selv hadde skrevet:

«En skuespiller som paa en gang kan faa publikum til at graate og le, maa dog være den største i verden.»

Ja, Johannes var en skuespiller av Guds naade, et geni. Han var som en kong Midas – alt, hvad han rørte ved blev til guld. Selv den mindste, mest ubetydelige rolle blev til noget i hans hænder. Til eksempel matrosen som kommer frem og synger en vise i sidste akt av «Reisen til Kina». Her tok Johannes sit publikum, saa snart han viste sig paa scenen. Alle mulige heldige sceniske betingelser var blit ham tildel, et bøielig organ, et smukt avsløpent bergensk, et ansigt som ikke behøvet meget maskering. I privatselskap hændte det, at han fremstillet maanen, naar den dukker op bak horisonten, først saa man litt av den blanke skalle, siden dukket panden og den morsomme næse op, og tilsidst dukket den runde, milde, smilende, joviale fuldmaane op.

[46] Naar Johannes istemte sin homeriske latter, lo hele salonen med ham, men hvor han ogsaa kunde røre publikum ved sit hjertegripende spil i alvorlige roller. Man behøver ikke at opregne hans roller, de erindres endnu, om ikke andet saa dog gjennom traditionen. Han var en grundlægger i sine store roller, og alle som senere spillet dem, tok det bedste efter ham.

Utenfor scenen skildres han som uhyre morsom og underholdende, vittig, slagfærdig og en stor spasmaker, men kunde ogsaa til sine tider være en slem ironiker. Det gaar mange historier efter ham, men

de fleste er nu altfor velbekjendte. Fru Wolf fortalte en, som jeg vil hitsætte: Hun, Johannes og nogen andre skuespillere var ute paa tourné i smaabyerne. Paa et hotel delte damerne værelse, og om morgenen kom en kone ind med kaffe og smørrebrød til dem. Hun havde skaut paa hodet og det forekom fru Wolf at være noget kjendt ved det runde ansigtet. Men nu opdaget en av de andre damer at det var Johannes Brun, og det blev latter.

*

*Fru Laura Gundersen
(Efter Th. Blancs Chra. Theaters historie).*

Hvor vi gutter beundret fru Gundersen, hendes rene, klassiske ansigt, hendes smukke organ, hendes edle holdning og plastiske bevægelser og al den harmoniske skjønhed som laa utbredt over hele hendes person. Naar hun avleverte sine store replikker var det stilt i teatret som i en kirke, og hun kunde hviske et ord ut, saa det hørtes til den inderste krok av salonen. Ja, hun gav os unge et imponerende begrep om en dronning ved sin Maria Stuart og Hermione i «Et vintereventyr». Ibsens og Bjørnsons djerve kvindeskikkelse hadde i fru Gundersen sin geniale fremstillende. Jeg syntes endnu [47] jeg kan se hende som Hjørdis i «Hærmændene», hvor hun vækker splid i gildet, senere i den store scene med Sigurd, hvor hun blotter sit livs bitre hjemløshet og store hjertesorg, og endelig i sidste akt, da hun i hjelm og brynje, fager og herlig som en valkyrie, vil følge Sigurd i døden og sætte ham «paa himlens kongestol». Og som fru Helvig i «Svend Dyrings hus» da hun gaar igjen og steller med sine forlattede, vanrøktede barn. Hvilken gripende skjønn fremstilling av en mor! Jeg husker en bekjendt av mig fortalte mig at han som liten gut medvirket i dette stykket som et av stedbarna, han laa paa halm i sengen, og da fru Gundersen kom ind og med mild, kjærlig stemme sa «Sov søtt barn», virket det saa deilig paa ham, at han sovnet ind og maatte vækkes efter tæppets fald.

*Johannes Brun og hans første hustru.
(Efter Th. Blancs Chra. Theaters historie).*

Sin sidste triumf feiret hun som oldemor i Bjørnsons «Leonarda».

Man fortæller at, Bjørnson har benyttet Laura Gundersen som model til sin fortælling «Fiskerjenten», og naar de, som kjendte skuespillerinden, læste bemeldte novelle, kunde saa godt tænke sig at saadan hadde hun være som ung pike.

*

[48] Fru Lucie Wolf var en hjertevindende skuespillerinde, hun var jo saa ungdommelig og saa godt ut, og vi kunde nok tro de gamle, naar de fortalte hvor straalende smuk hun var som ganske ung pike, da hun spillet Sigrid i «Til sæters» og titelrollen i «Regimentets datter». Hun hadde jo en prægig sangstemme og vi saa hende ogsaa i operapartier. Hun hadde et sprudlende humør, som gjorde sig gjældende i farcer og lystspil. Men ogsaa i karakterroller saa vi hende, bl. a. som Lona Hessel i «Samfundets støtter», hvor hun gjorde megen lykke.

*

Fru Amalie Døvle, der engang hadde været en stjerne paa «Det norske teater» og hadde en smuk sangstemme, glædet os ved sin Sigrid i «Til sæters». Hun forlot tidlig scenen.

*

Frøken Sofie Parelius var en rikt begavet skuespillerinde, som saa mangen gang fik os til at le hjertelig ved sin komik, der kunde være baade tør og saftig. Hun kunde spille gammel jomfru som ingen anden. Hendes Grethe i «Kjærlighet uten strømper» og hendes Magdelone i «Den stundesløse» var rene perler. Men [49] høiest naadde hun som Aase i «Per Gynt», et storverk. Hun var den eneste skuespillerinde av «den gamle garde» som fulgte med over til Nationalteatret. Da hun hadde feiret sin avskedsbenefice og skulde kjøre hjem, spændte en flok studenter fra hestene og trak den gamle kunstnerinde i triumf til hendes bolig.

Den sidste rolle hun spillet, var jomfru Trofast i «De gamles juleaften». Aar derefter døde Sofie Parelius, just en juleaften. Og under tonerne av «Aases død» bares hun til graven.

*

Som vi sværmet for fru Juell, der en tid var selvskreven til alle elskerinderoller. Hun var rikt begavet, hadde temperament, glød, lidenskap, intelligens og saadan ung, svulmende skjønnhet, at det var en ren fest at se hende paa scenen. Hvor mange deilige unge piker lot hun os ikke se, og hvor mange sterke, lidenskapelige kvinder.

Hun var selvskreven til at spille de unge piker i vaudevillerne, altfor meget blev hun benyttet til saadant. Men vi vil mindes hende som Shakespeares Julie, som Dagny i «Hærmændene», Margrethe i «Kongsemnerne», den fine søte Aagot i «Leonarda» og unge kvinder i moderne franske komedier.

Jeg saa hende i «Lad os skilles». Hun var netop gift med Arnoldus Reimers, de to spillet egteparret de Prunelles. Og hvor herlig de spillet sammen!

Hvergang Ibsen skrev et nyt skuespil imøtesaaes det med stor spænding. Naar det utkom, var det aarets store literære begivenhet, og de første oplag gik som varmt brød. Bøkerne sluktes og diskutertes mand imellem [50] og i pressen. Det var dagens mest brændende spørsmål. Siden imøtesaaes med ikke mindre spænding stykkets fremførelse paa Kr.a teater.

Men neppe noget av Ibsens skuespil har sat sindene i sterkere bevægelse end «Et dukkehjem», det store indlæg i kvindesaken.

Stykkets fremkomst paa teatret imøtesaaes med en tilsvarende spænding. Og fru Reimers vandt som Nora en av sine største triumfer. Vi moret os med dukkehustruen, den glade lerkfugl, vi led med Nora i hendes oprivende sjælskampe og vi forstod hende, da hun vaaknet til bevissthet om sin egen nedværdigelse og løp fra mand og barn ut i sorte natten.

«Et dukkehjem» vakte stor forargelse hos mange. Aldrig har vel Ibsen tilføiet det borgerlige samfund mere følelige piskeslag, men eftertiden vil kun gi ham tak og ære for dette betydningsfulde led i hans reformatoriske virksomhet.

Føromtalte store danske skuespillerinde fru Heiberg trak sig frivillig tilbake fra scenen, da hun stod i sin fulde glans. Hun vilde ikke, at man skulde se hende paa retur paa den scene, hvor hun hadde straalet som [51] en dronning. Men fru Reimers kom bort endnu mens hun stod i sin fuldeste utvikling.

Hun hadde ligget i en haard sygdom, men var i bedring. Saa kom kong Oskar II til Kristiania. Til teaterchefen ytret han ønske om at se fru Reimers som Susanne de Villier i «Den kjedelige verden». Han hadde vel aldrig ytret dette ønske, hvis han hadde kjendt fru Reimers tilstand og visst, hvilke skjæbnesvangre følger disse hans ord skulde faa for hende.

Nogen bragte kongens ønske for fru Reimers' øren. Jovisst, hun vilde spille for kongen, sa hun. Trods lægens protester stod hun op fra sykesengen, gik snart efter ind paa scenen og spillet Susanne – spillet rollen saa brilliant som aldrig før. Kong Oskar deltok med publikum i bifaldet og takket kunstnerinden. Da fru Reimers kom hjem, sank hun sammen, og ikke mange dage efter bares hun til graven. Hendes tidlige bortgang vakte stor sorg blandt hendes omgivelser og de mange venner av hendes kunst. Paa hendes minnestøtte læser man følgende ord av Kr. Randers:

Hendes liv var en sommerfugls stakkede flugt.
Hendes kunst var en sang til naturen.

*

Thora Neelson (siden gift med Olaf Hanson) var ung og smuk, da vi saa hende paa Bankpladsen i syttiaarene i hendes debut som «Kong Renés datter». Hvor hun var indtagende som den blinde pike. Siden var hendes bedste roller Ofelia i «Hamlet», Solveig i «Per Gynt» og Abigael i «Ambrosius».

*

Arnoldus Reimers – hvilken festlig klang ligger der ikke ogsaa i dette navn! Saa herlig et organ som [52] hans er ikke siden blit hørt paa norsk scene. Det passet til hans imponerende personlighet og mandige, smukke, noble ansigt, der prægedes av hjertensgodhet og intelligens. Vi saa ham som Shakespeare og Øhlenschlägers helter, som ridder Stig Hvide i «Svend Dyrings hus», som høvdinger i Ibsens og Bjørnsens historiske stykker, det var hans oprindelige fag, men senere feiret han ogsaa store triumfer i det borgerlige skuespil som Stensgaard, som Sannæs i «En Fallit», Hjalmar Ekdal i «Vildanden», dr. Stockmann i «En folkefiende» og mange flere roller. Utenfor scenen skildres han som overmaate snil, elskværdig og gemytlig.

*

Andreas Isachsen var en talentfuld skuespiller og fintdannet mand. Han besat en overlegen intelligens og var særlig karakterskuespiller. Neppe nogen kunde i kongeroller optræ med en saadan fyrstelig værdighet som Isachsen, og han spilte statsmand og diplomat som ingen anden.

Saaledes spillet han Richelieu i et fransk stykke, navnet mindes jeg ikke, og Fouché i «Michel Perrin.» Han kunde spille den mest infernalske skurk som Shakespeares Richard III, kongen i «Hamlet» og Knut Sortebroder i «Axel og Valborg». Make til ironisk resonnør fandtes nu ikke dengang. Vi mindes ham som Gulstad i «Kjærlighetens komedie», Relling i «Vildanden», Knappetøperen i «Per Gynt». Advokat Berent i «En fallit» var en av hans glansroller. Ikke at forglemme Aslaksen i «De unges forbund».

Isachsen var en udmerket sceneinstruktør og en autoritet paa skjønlæsningens omraade. Hans dygtighet som oplæser er vistnok endnu uovertruffen. Han var en søkt manuduktør i skjønlæsning og deklamation [53] og var i en række av aar lærer paa Aars og Voss' skole i dette fag. Som Isachsen kom ut i aarene, virket han paa Kra. teater kun i smaaroller. Da han endelig skulde forlate scenen valgte han til avskedsbenefice Advokat Berent. Og den gamle kunstner spillet denne rolle saa glimrende som i sin bedste tid – saaledes tok han en glansfuld avsked med publikum.

*

Henrik Klausen var en av publikums spesielle yndlinger. Vi bærer saa mange smukke minder om hans kunst. Et mere bøielig skuespillertalent kan vel neppe tænkes. Det høres næsten utrolig at den samme mand har spillet Shakespeares Shylok, Bisp Nikolas, Per Degn, Jupiter i «Orfeus», Per Gynt, Gaspard i «Corneilles klokker» og Gibson i «Bibliotekaren».

Per Gynt hører til hans største triumfer. Ingen av hans efterfølgere i rollen synes mig at kunne komme op mot ham. Hvilken begeistring var det ikke over «Per Gynt» da det kom op i syttiaarene og gik aften efter aften for utsolgt hus. Vi gutter nød stykket som god romantik, hvilket vistnok var tilfælde med en overveiende del ^[54] av det brede lag. Aar derefter lærte vi nok at skatte dette dramatiske mesterverk paa en helt anden maate.

*

Efter forlydende skulde Sigvard Gundersen, som var løytnant da han fridde til Laura Svendsen, ha faat det svar, at hun vistnok holdt av ham, men ikke kunde gifte sig med ham, medmindre han gik til scenen. Saa opgav Sigvard den militære bane og blev skuespiller. Men Laura hadde vel allerede dengang opdaget utvilsomme tegn paa scenisk begavelse hos sin tilkommende.

Vi mindes Gundersen som Sigurd hin sterke i «Hærmændene» og Haakon Haakonsen «den lyse kongeskikkelse» i «Kongsemnerne». Der gjorde han fyldest. Men saa var det i lange tider som en avgjort sak at Gundersen skulde spille unge helte og elskerroller, som Raymond i «En fattig ung mands eventyr» og Falk i «Kjærlighetens komedie». Han kom ikke heldig fra det, temmelig korpulent var han jo og hans stakato for ilde med Ibsens fine vers og gjorde ham mangan gang helt komisk.

Det var i det borgerlige skuespil at Gundersen skulde vinde sine seire.

Som konsul Bernick, Tjelde, biskoppen i «Leonarda» o. fl.

*

Hjalmar Hammer hadde i sin tid den litet misundelsesværdige lod at skulde spille alle unge elskere i

vaudeviller og komedier, og han virket stiv og kantet og var ikke netop nogen salohelt, skjønt han saa godt ut og hadde et vakkert organ. Men i de romantiske skuespil hørte han hjemme, han med sin glød av erotik og lidenskap. Hvor han førte sig fint og spilte brilliant som Darnley i «Maria Stuart»! Og hvor han [55] spilte betagende deilig som Hamlet, prins av Danmark! Gringoire var ogsaa en av hans bedste roller. Romeo ikke at forglemme. Men mest lykke gjorde han kanskje som Ambrosius, hvilken rolle laa saa godt for hans lyrisk-erotiske temperament. Her var han damernes yndling. Jeg maa ellers erindre ham som Nordahl i «Til sæters» hvilken rolle jeg aldrig har set nogen anden spille saa vakkert.

Det var en frisk, begeistret norsk student

*

Jens Selmer blev i sin grønneste ungdom sat op i tragiske roller, hvilket fag ikke laa for ham. Nei, han var komiker med liv og sjæl, frisk, umiddelbar og morsom. Han gjorde lykke som Holbergs Henriker, som «Egtemanden paa landet» og i Mosers stykker. Senere var han med om at ta op arven efter Johannes Brun. Jens Selmer fulgte med over til Nationalteatret. Han fik roller som Aslaksen i «De unges forbund» og fogden i «Brand» og kom idetheletat til at spænde over et rikt virkefelt. Det er nogen faa aar siden han tok avsked med publikum. Han er den eneste av den gamle garde fra Bankpladsen som nu lever, og det er en lyst at se Jens Selmer saa kjæk, strunk og spænstig han gaar paa gaten.

Det er kun kunsten paa Bankpladsen i 1870-aarene jeg her har indskrænket mig til at omtale. Det var en kunstens guldalder, vi dengang fik opleve, da Ibsen og Bjørnson stod i fuldt vigør og hadde saadan en samling av udmerkede skuespillere til at bære deres verker frem. Og jeg tør vel si, at paa os unge, som kunde nyte denne kunst, øvet den sin opdragende indflydelse.

VIII. MØLLERGATENS TEATER

[56] Den gamle gaard, Møllergaten 3, hvor nu Ynglingeforeningen har sit lokale, bærer mange interessante minder paa nakken.

Gaarden blev bygget i begyndelsen av 1850-aarene og da aapnedes her dansesalen «Løven», som udmerket sig ved en etter hin tids begreper saa stor, prægtig salon, at byens bedre folk maatte op og bese den. Men om aftenen kunde de vel ikke være bekjendt av at gaa paa Løven, der snart blev en høist berygtet dansebule. Senerehen var her deklamatorisk musikalsk aftenunderholdning med servering, antagelig et slags variete. Av et avertissement fra den tid saa jeg, at der var diverse sangnumre, deriblandt blev «En liten gut fra Tistedalen» sunget «i kostume».

Siden blev Løven omdannet til teater med to logerader, den nederste var et bredt, rummelig amfiteater. Her aapnedes Kristiania første norske scene, «Det norske teater» under Henr. Ibsens direktion. Paa indvielsesaftenen gik det ret festelig til, og Ole Bull dirigerede orkestret.

Blandt kræfterne var Andreas Isachsen, Abelsted, Døvle (senere sakfører), Nyblin (senere fotograf), fru Døvle, fru Hundevadt, og frøken Parelius.

[58] Kristiania var vel dengang ikke stort nok til at to teatre kunde soutinere her. De fleste interesserte sig mest for det danske teater paa Bankpladsen, og den norske scene kjæmpet sig frem under trange økonomiske kaar. Ibsen skal ikke ha været nogen fremragende sceneinstruktør, ialfald ikke dengang. Som dramatiker var han endnu ikke slaat igjennem. Det var en mørk periode i hans liv, miskjendt og undervurdert som han blev i alle maater og stadig plaget av næringsssorger, en lidelsesperiode for ham. Og neppe nogen av samtiden drømte om, at den tause, indesluttede mand med det store, sorte helskjæg og

skumle ansigt dengang skulde straaale over hele verden som det mægtige digtergeni. Men han hadde sin lille, trofaste klik, som trodde paa ham. Paa det norske teater bragte han til opførelse «Hærmændene» og «Fru Inger». Udførelsen av disse stykker skulde ikke være synderlig fremragende, og ingen av dem gjorde nogen større lykke.

Efter nogen aar opgav Ibsen denne stilling, og saa fik han statsbidrag til at rive sig løs fra de trykkende hjemlige forholde og trække utenlands. Hermed gik solen op over hans berømmelige digterbane.

En tid efter tok Bjørnstjerne Bjørnson ledelsen av det norske teater. Siden fulgte de to teatres sammenslutning.

Nu utleiedes «Møllergatens teater», som det heretter kaldtes, til svenske og danske selskaper.

Mot slutningen av 1860-aarene grundet den svenske skuespiller og teaterdirektør Hafgren en fast scene her. Hans selskap bestod for størstedelen av norske kræfter, nemlig Asmundsen, Garmann, Kavli, Bøgh, Schibsted, fruene Asmundsen og Sperati. (Alle disse blev siden de bærende kræfter paa Bergens teater). Blandt de [60] danske var Fredr. Madsen og frue, Pengel og frue og Jakob Lund, kaldet «Evighetsblomsten» eller «den evigunge Lund». I sin tid hadde han været ansat ved det danske teater paa Bankpladsen, hvor han spilte elskerroller. Jeg vil anta at han var født i 1809 a 10, og da han kom til det Hafgrenske selskap, nærmet han sig sterkt de seksti. Da spillet han fremdeles ung elsker og saa ut som en yngling baade paa og utenfor scenen, kvik, munter og spænstig. Og i de følgende ti aar, da Lund hos forskjellige selskaper optraadte paa Møllergatens teater, var der ikke spor av forandring at se paa ham, og han vedblev at spille sine elskerroller. I 1887 saa jeg ham saaledes som Prins Paris i «Skjønne Helene». Utpaa sommeren fulgte han med selskapet ut paa Tivoli. Da tilbragte nogen kamerater og jeg en aften sammen med ham, og syttiaaringen syntes neppe at være mere end 20 aar ældre end os unge artianere og saa munter og livfuld at det var en lyst at se ham. Han fortalte om en av hans bekjendte hersteds, som nylig var kommen ned til Kjøbenhavn og hadde truffet en gammel dansk skuespillerinde, der hadde været blandt hans samtidige paa Bankpladsen. Hun hadde blandt andet sagt: «Jakob Lund er vel død og

begravet for mange Herrens aar siden?» Hvorpaa vedkommende svarte: «Aa langtifra – Lund er endnu ung som en vaardag og gaar derute paa Klingenberg og spiller elskerroller».

Man sa at Lund tok ind arsenik, hvilket konserverte ham saadan. Forøvrig hadde han en liten beigeschäft ved at sælge «Skjønheitsvand» og «Livseliksir», som han selv fabrikerte og hans eget ydre kunde tjene som reklame for ham. Tre aar efter hin aften, jeg traf ham, feiret han sit femtiaarsjubileum paa Tivoli med utsolgt ^[61] hus. Blandt andet opførtes «De usynlige paa Spragø», hvor Lund spilte elsker og forklædt som ung pike danset flot og graciøst. Da braket nok bifaldet til den evigunge Lund. I samme rolle hadde min bedstefar set ham paa Bankpladsen i 1850-aarene.

Endnu flere aar virket Jakob Lund som skuespiller. Han døde i Kjøbenhavn i 1886.

Kapelmester ved det Hafgrenske teater var italieneren Sperati, en høist populær musiker i Kristiania. Han var dirigent for brigademusiken, og «Speratimusiken» stod høit i kurs her i byen. Denne lille, febrilske mand med de mørke moustacher, store lynende øine og heftige temperament, var en stor original, og der gik mange historier om ham. Han var organist i den katholske kirke, og under en gudstjeneste var der en ven av ham ved navn Metz, som saa ham i smug ta sig en dram og han ropte: «Skaal, Sperati!» «Skol, Metz!» svarte denne i sit gebrokne med et nik. Her i livet var Sperati en urolig krop, og end ikke efter døden skulde han faa hvile rolig i sin grav. En tryllekunstner «Professor Robert» erklærte offentlig at han ifølge sin devinationsevne kunde si, at Sperati var død av forgiftning. Denne paastand vakte saadan uhyggelig opsigt, at Speratis efterladte forlangte saken undersøkt. Den gamle musiker blev gravet op og ved obduktionen konstatertes det at han var død av aareforkalkning. Den uheldige trylleprofessor turde aldrig mere sætte sin fot i Kristiania.

I Speratis orkester var der i Hafgrens første tid to gode fioliner. Den ene spiltes av den senere saa berømte Johan Svendsen, den anden av Theodor Løvstad, der samtidig med sit virke her læste til artium.

Hafgren hadde et par gode sæsoner paa Møllergatens ^[62] teater. Hans største succes var «Nytaarsfantasier 1870», den første nytaarsrevy i Kristiania, som opførtes mangfoldige ganger for fuldt hus.

Hafgren syntes paa god vei til at bli en rik mand. Men saa kastet han sig op i spekulationer, der voldte ham stort pengetap. Hans gode norske kræfter gik til Bergens teater, som nu efter flere aars ophør paany aapnet sin virksomhet, og han fik nye, mindre gode danske kræfter i stedet. Saa gik det istykker for Hafgren og han rømte med sin primadonna, frøken Lewini.

Nu kom et dansk selskap under Ferd. Schmith og fristet en kummerlig sæson paa Møllergatens teater, som omdøptes til folketeatret. Deretter Key med sit svenske selskap. Man vil erindre ham ved utstyrsstykkerne «Paa havets bund», «Reisen til maanen» og «Fatinitza». Saa fulgte Foghts danske selskap og flere ambulerende bander av lav rang.

Folketeatret var sunket i anseelse og det bedre publikum hadde vænnet sig av med at gaa dit. «Møllerbula» kaldte man det.

I 1879 syntes der at skulle oprinde en ny æra for det gamle teater. F. A. Cetti, skuespiller fra Kjøbenhavns kongelige teater lot den forfaldne «Møllerbule» oppudse, saa det blev rigtig net og hyggelig

her. Med et godt dansk selskap begyndte han sine forestillinger. Selv var han en dygtig skuespiller og en flink sceneinstruktør. Men trods alle hans rosværdige anstrengelser gik det ikke. I februar maatte han med sit selskap dra ut paa tourne og overlate teatret til Tivander, som med sit operetteselskap gjorde det ret godt her i to maaneder. Saa kom Cetti tilbake, nu med den smukke, flotte Mathilde Berg som primadonna, og publikum søkte teatret for at se hende som «Niniche» og ^[63] «Skjønne Helene». Allikevel var det knapt nok at Cetti klarte det sæsonen ut. Næste sæson begyndte han med norsk-svensk opera. Den gik snart istykker.

Siden kom levningerne av Cettis danske selskap med den evigunge Lund som direktør. De klarte sig i nogen maaneder, saa rykket et engelsk dukketeater ind her. Da sa Jakob Lund til mig:

«Tænk hvor deilig mine efterfølgere har det, deres skuespillere trenger hverken mat eller drikke og forlanger ingen gage.»

Der syntes idet heletat at hvile en uheldsvanger stjerne over de selskaper, der nu slog sig ned paa Folketeatret. Askers operetteselskap, der talte mange gode kræfter, kunde heller ikke længe holde det gaaende der.

I 1883 begyndte Olaus Olsens danske selskap sine forestillinger paa folketeatret med «Jane Eyre». Fra sin første scene i dette stykke tok fru Ludovica Lewy som Waisenhuspiken publikum med storm. Siden var hun publikums erklærte yndling. Hende hadde selskapet at takke for en udmerket sæson. Deres store succes blev «Faldgruben», hvor fru Lewy leverte et gripende, storslagent spil som Gervaise. I Ferd. Rasmussen hadde man en udmerket Coupeau, og hele stykkets fremførelse var særdeles vellykket, for hvilket æren tilkom den dygtige sceneinstruktør Bernh. Lewy.

I 1884 refuserte Kr.a teater Ibsens Gjengangere. Men den svenske skuespiller August Lindberg opførte det med sit selskap paa Folketeatret for utsolgte hus og begeistret bifald. Mange vil endnu mindes Lindbergs Osvald og fru Winter-Hjelms fru Alving som ypperlig kunst. Efter sidste Gjengangerforestilling blev ^[64] Lindberg, da han forlot teatret, hyldet av en begeistret folkemasse, og idet han takket for sig, utbragte han et «leve Henrik Ibsen».

Siden kom Lindberg atter dit, nu med et større selskap og spilte for fulde hus «Hamlet», «Fru Inger til Østraat» og flere dramaer.

Olaus Olsen kom tilbake og fru Lewy vandt nye seire. Senere samlet hendes mand Bernh. Lewy selskap og hadde den ene vellykkede sæson efter den anden paa Folketeatret.

Besunderlig nok var fru Lewy litet bekjendt i sit fædreland. Det var i Norge hun slog igjennem og vandt sine laurbær. Kristiania og alle større norske byer fik glæde sig ved hendes fremragende kunst. Litt efter blev hun som en av vore egne. En indsender i en avis kaldte hende «Norges Sara Bernhard.» Og det kunde være noget i det.

Fru Lewys kunst kastet den sidste glans over det gamle teater i Møllergaten, før det i aaret 1886 solgtes til Ynglingeforeningen.

IX. «DRAMATIKEN» I AKERSGATEN

[65] Mange aar ældre end Møllergatens teaters bygning var gamle Dramatiken i Akersgaten, nu ombygget til Centralteatret. Her var et litet teater, kafé og festivitetslokaler, hvoriblandt «Søilehallen».

Stedet tilhørte «Den dramatiske forening», der egentlig intet hadde med dramatisk kunst at bestille, men var en selskabelig forening, hvor man hadde sin faste kortspilaften og ellers hadde kunstnerforeningen sit tilhold her, og lokalerne benyttedes til alskens selskabelige sammenkomster og adspredelser. Her holdtes hyppige baller for byens «konditionerte folk», hvor der betaltes en ringe avgift og gik meget koselig og likefrem til. Det var i Kristiania smaabydage, da der var jomfruer og madamer, og alle bedre folk av overklassen kjendte hinanden. En gammel dame fortalte mig at hun som ung pike stod ved vaskebaljen, da hun fik bud om, at hun skulde paa bal i Dramatiken. Det var at gjøre sig færdig paa en time og trække i sin søndagskjole – ikke videre kluss med toilettet den gang – tonen var heller ikke stiv. Det gik saa frit og hyggelig til, fordi alle var kjendte og ingen forstyrrende elementer kom ind. Haandverkerstanden var utelukket fra saadanne forlystelser, og arbeiderne var der nu slet ikke tale om. Henrik Wergelands enke, [66] da fru Bjørn, fortalte om hvor prægtig hun moret sig da hun fulgte med Wergeland paa et bal i Dramatiken, de hadde danset oppe paa teaterscenen, og Haaken Muus hadde svunget hende i luften utover rampen, saa hun blev ræd for at havne i orkesteret.

I teateret gaves privatforestillinger, hvor folk her av byen spillet komedie for en sluttet kreds. I Dramatiken avholdtes ogsaa de faste aarlige kunstnerkarnevaller.

I de tider var Dramatiken et fint, fashionabelt sted, men tapte litt efter litt sin glans utover i 1860-aarene.

Da begyndte man at utleie teatret til omreisende selskaper, en tid spillet et norsk selskap her, og forskjellige foreninger leiet Søilehallen til maskerader.

I 1883 indbyggedes Dramatikens scene og aapnedes her «Askers koncertsalon» med optræden av Baums kapel og servering ved smaaborde i salen. Senerehen blev her variete.

Det fordums saa aristokratiske Dramatiken var nu gaat over til et folkelig forlystelsessted. Snart blev scenens indbygning brutt op og et svensk operetteselskap holdt sit indtog her og spillet i kort tid. Siden kom her basarer.

Oprindelig var Kristiania arbeidersamfund den eneste arbeiderforening og omfattet arbeidere av alle fag i hovedstaden. Siden kom østre og vestre arbeidersamfund, og utover 80-aarene, denne splittelsens tid, begyndte de forskjellige arbeiderfag at oprette sine særskilte foreninger. Ja, det blev et rent utal av foreninger, og hver av disse skulde ha en sykekaske som maatte støttes ved avholdelsen av en basar. Og de fleste av disse basarer avholdtes i gamle Dramatiken.

Nu begyndte et lystig liv i de gamle haller.

[67] Langs væggene strakte sig rødt betrukne borde, hvor de til utlodning bestemte gjenstande paraderte og bak dem sat foreningens vakreste damer, rede til at opta nummer. Ute i gaardens stald var som oftest en «basarhest» eller et andet dyr til utlodning.

Paa teatret opførtes smaastykker av dilettanter, som hadde sin faste gage og desuten forpleining av drikkevarer. Foreningernes funktionærer stelte sandelig pent med sine kunstnere. Nede i salen blev der festet fra formiddag til kveld, og naar publikum efter endt forestilling hadde forladt salen og kun skuespillere og basarfolk var tilbake, spillet orkestret op og dansen gik lystig over tilje til langt paa natten.

Ja, det var en glad festtid, som ofte strakte sig ut over maaneder, og erotik fulgte der ogsaa med. Jeg erindrer ikke mindre end syv basarforlovelser. Naar saa trækningen var avholdt, avsluttedes basaren med seksa og dundrende bal. Ved et saadant kalas utbragte formanden en skaal for Hans majestæt kongen, «som hadde gjort os den ære at vinde hesten vor og siden gjort os den glæde at forære os hesten tilbake igjen.»

Hver forening skulde gjerne ha sit originale basarstykke skrevet spesielt for dem. Saaledes hadde Nordre skytterlag: «En sommernat paa Korsvolden», Bakernes forening: «De glade bakere» eller «Norges største brød», Bybudforeningen: «Bybudets kjærlighetshistorie» o. s. v. Men ingen av dem gjorde saadan lykke som den morsomme leilighetsfarce «Bjørnen i Gjelleraasen», av Chr. Sønberg. Det trak fuldt hus mangfoldige ganger.

Skuespillerkræfterne vekslet hyppig. Mange av dem var flinke. Nævnes skal brødrene Oskar og Gustav [68] Leffmann, Carl Normann, brødrene Hans og Karsten Mørch («Lyse og mørke Mørch»), Th. Tollefsen. Chr. Isaksen, Rudolf Olsen, Hj. Andersen, Juhlin, fru Marie Berg og frøken Juhlin.

Alle var de høist populære hos publikum. Men trods de gode hus hændte det kun altfor ofte, at basaropgjøret viste at hele tilstelningen hadde tømt foreningskassen istedetfor at fylde den.

Snart avløstes de glade basarer av en alvorlig, idet «Avholdsarméen» rykket ind i Dramatiken, og de løftende bægre avløstes av kaffekopper. Et ganske litet teaterselskap engagertes og der opførtes et dystert avholdsstykke. Men besøket var daarlig, og en aften truet skuespillerne med at streike, hvis de ikke fik deres tilgodehavende. Formanden var helt fortvilet, men saa raadet en ham til at opmuntre kunstnerne med et litet bæger. Akevit og øl opsendtes i paaklædningslogen, og efter nydelsen herav faldt kunstnerne tilføie og gik glade ind paa scenen for at virke for goodtemplarismen. Enden paa visen var, at avholdsarméens basar indleverte sit bo til konkurs.

I denne periode hersket der en sand basar-epidemi. Man begyndte at opføre helaftenstykker for at trække publikum. Da bryggeriarbeidernes forening hadde sin basar spurte formanden en av skuespillerne, om de ikke kunde faa op «denna operaen Faust» og da dette benegtedes, fortsatte han: «Men detta Nitaus?» (Skulde være «Nitouche».) Desværre kunde heller ikke skuespillerne føie ham heri.

I de følgende aar spilte et selskap, sammensat av de bedste basarkræfter paa Viktoria og opførte blandt andet «Faldgruben», «Jeppe paa bjerget» og Harald Schmiths studenterkomedier. Siden kom her svenske [69] og danske teaterselskap, tryllekunstnere og andre jøglere.

I begynnelsen av 1890-arene kjøpte et bryggeri Dramatiken, ombygget det og døpte det «Alhambra». Det begynte med variete og gikk siden over til revyteater.

I 1897 åpnet her Johan Fahlstrøm «Centralteatret», og i de gamle haller blomstret scenekunsten som aldri før.

Efter ham kom Harald Otto, og under hans ledelse er Centralteatret seilet frem for lykkens fulde bøl.

Gamle Dramatiken, som var vore oldefædres fineste og kjæreste forlystelsessted, har hatt sin lange og mørke nedgangsperiode, men er tilsidst gjenopstått i ny glans og kommet til en hæder og ære som aldri før.

X. KLINGENBERG – TIVOLI

[70] Hvor interessant maatte det ikke være, om man ved at ta paa sig et par «Lykkens kaloscher» som H. C. Andersen benyttet og traske om i det Kristiania, som var for halvandet hundre aar siden, dengang universitetets tomt var en sump og Studenterlunden en ypperlig jagtgrund for snepper og bekkasiner, da graaben luret ved bygrænsen, og det ikke var ondt for harer paa Ekeberg. Men man kunde jo komme adskillig tilbake i tiden, naar bedsteforældre fortalte om dengang de var barn.

Traditionerne om det gamle Klingenberg kan som bekjendt føres tilbake like til aar 1689. Da lot det til at ha været et ilde berygtet traktørsted. Det laa vel ogsaa nede i det følgende sekel, og først i 1820-aarene, da «det borgerlige sommerselskap» fik sit lokale her, synes Klingenberg at ha kommen sig noget op.

Klinkenberg var det oprindelige navn, og selv ut over mot femtiaarene sa den ene til den anden: «Skal vi gaa paa Klinken?» Og tjenestepikerne talte om «Kostebal paa Klinken» (kostumebal). Dit gik man, naar man skulde slaa sig rigtig løs.

Og kunde man vel om sommeren tænke sig noget vakrere tilflugssted inde i byen end Klingenberg med dets grupper av høie, skyggefulde trær. Her servertes [71] alskens mat og drikkevarer, var karusell, kilebane, og den ene bygning efter den anden reiste sig – alle av træ. Det var den gamle gulbrune træbygning oppe paa bakken. Apollosalen, den senere Florasalon, hvor sangerinder optraadte. Saa var det Klingenberg's ridehus og Klingenberg's teater mot Klingenberggaten og festsalen mot Filosofgangen, hvor nu Theater Moderne ligger. Omtalte gulbrune restaurationsbygning skulde være den ældste bygning paa Klingenberg. Det skulde ha været en populær kafé hvor folk likte sig godt. Her optraadte nok ogsaa engang i tiden sangerinder og det gik temmelig frit til. Her holdtes en gang et opsigtsvækkende hryllup. En rik og eksentrisk engelskmand hadde forelsket sig dødelig i en smuk taterpike, Esmeralda, og for hendes skyld fulgte han banden paa dens omflakken i Norge og fristet livet vildt paa tatervis. Endelig fik han hendes paarørendes samtykke til giftermålet og taterbrylluppet feiredes paa Klingenberg. Desværre erindrer jeg ikke brudgommens navn og ser mig heller ikke istand til at angi aarstallet for begivenheten. Han hjemførte sin vilde smukke brud til sit herresæte i England. Men det varte nok ikke længe før Esmeralda rømte fra ham og gik paa fantestien igjen.

Jeg kan endnu i mindet gjenkalde mig det gamle Klingenberg, fra jeg var der som niaars gut. Likeoverfor Klingenberg begrænsedes Studenterlunden mot Stortingsgaten av et brunt stakit, her og der avbrutt av kakeboder.

Vi kom ind i Klingenbergshaven, hvor løvtrærne stod i sit fulde sommerflor, og jeg blev helt ør av menneskemylderet og den megen musik der. I festsalen saa vi optræden av et kinesisk akrobat- og jonglørselskap, [72] blandt hvilket udmerket sig et saakaldt «Fluemenneske», som promenerte i taket med hodet ned mot publikum, ja endog drak en halv øl i denne stilling.

Mit næste besøk der var ved studenternes store høstfest. Her var Café Chantant, hvor studenter i

kostume sang de populære viser «Lars husmand», «Mordet i Schweitz», «Statsfysikus paa Rasmussalen» o. fl., cirkus, menageri, hvor blandt andet forevistes egne KarlJohansløver og svenske bjørner.

I et panorama saa jeg for tolv skilling «Paris ved nattetid» – jeg førtes ind bak et forhæng og tittet i et mørkt glas. Der kom nok mange penger ind til byggefondet for det nye studentersamfund.

En ældre slegtning av mig hadde en sommeraften tittet ind paa Klingenberg's dansesal og gav en drastisk skildring av livet der. Damerne var av en mer end tvilsom art, og herrerne hadde under dansen sine piper i munden og dampet løs og røken blandet sig med støvskyen, som gjøv i veiret under de dansendes føtter. Av og til kom en mand med en havesprøite og slog vand ind mellem de dansende. Atmosfæren var mer end frygtelig.

I de følgende aar var jeg av og til paa Klingenberg og overvar forestillinger, der var gefundenes fressen for en gut. Cirkus Loiset, Arabertruppen Ben-Zu-Zug, tryllekunstneren Seeman, «heste, hunde og apekatteater», menagerier og endelig «Jorden rundt i 80 dage» som satte os gutter i stormende henrykkelse, ikke mindst fordi vi der fik se indianere paa scenen. Intet under at ordet Klingenberg hadde en god klang for vore øren.

Den svenske skuespiller og teaterdirektør Knut Tivander som fremførte «Jorden rundt i 80 dage» skulde [73] senerehen utføre det store verk at forvandle det gamle Klingenberg til et moderne forlystelsessted i likhet med Kjøbenhavns Tivoli.

Det var den fjerde november 1877 at Kristiania Tivoli aapnet sin nye port for publikum.

Apollosalens sangerinder var sløifet, dansen henlagt til Klingenberg's ridehus, festsalen omdannet til varieteteater og restaurationslokalerne oppudset og nymontert. Det bedre publikum viste sig at finde veien til det nye etablissement. Og gategutterne sang:

Og Klingenberg og Klingenberg og Klingenberg forgaar,
men Tivoli opstaar – ja, Tivoli opstaar.

Først næste sommer hadde jeg anledning til at komme dit og sandelig var forvandlingen iøinefaldende. En plaskende fontæne omgitt av blomsterbed, kunstige grotter og lysthus, hvor der servertes, og en serie av malerier av norske landskaper, som tok sig udmerket ut – paa avstand. De var forresten malt av en viss Høiback, som fusket i alle mulige kunstarter og som var pot og pande hos Tivander. Saa var her paviljonger med smaateatre, Cagliostroteatret, Kasperteater og Colibriteatret, hvor en viss «admiral Colibri» optraadte i straalende uniformer. Det var en dverg, en pen takkelig liten fyr, som var født i Kristiania og egentlig het Ole Olsen. Videre var her skytepaviljong, karusell og kraftprøver. Til den sidste knyttet sig fra Tivolis første aar et sørgelig minde. En staut østerdøl var med nogen medlemmer av sin familie kommen ind til Kristiania for at gjøre indkjøp til sit forestaaende bryllup. Den unge kakse og hans følge var ute paa Tivoli og moret sig og levet godt. Utpaa aftenen vilde da brudgommen [74] forsøke sig paa kraftprøven. Han var en kjæmpekar og i følelsen av sin ubændige kraft hævet han køllen, den faldt ned med et smeld, men selv faldt han død om paa stedet. Et blodkar var sprunget.

Mange Kristianiafolk vil endnu bære Knut Tivander i mindet baade som skuespiller og menneske, tyk,

men dog saa let i vendingen, at han kunde være med paa en ballet og med sit joviale, hjertensgode ansigt. Tivis, som man kaldte ham, vandt snart en stor popularitet. Han tænkte sig vel, at han skulde leve og dø som direktør paa Tivoli, men det var anderledes bestemt.

Kristiania viste sig endnu ikke moden for varieteen, snart maatte Tivander gaa over til operetteater. Saa tok han op «Boccaccio», som da gik sin seiersgang over Europas scener. For Tivoli teater blev det ogsaa en succes, og hele byen sang Boccaccios glade melodier.

Det første aar gik det ret godt for Tivander, men siden gik det nedadbakke. Og dette hadde han dansebulen mot Klingenberggaten at takke for. Her holdtes de saakaldte Nisseballer, som besøktes av de mest berygtede kvinder, der etablerte et slags forbindelse mellem dansesalen og Vikas glædeshuse. Dette bragte hele etablissementet i miskredit og det bedre publikum svigtet det. I 1879 forlot Tivander Tivoli som en ruinert mand. Hvad han beholdt tilbake, var kun sit gode humør. Atter flakket han omkring med teaterselskap, og naar det gjestet Kristiania, viste det sig at han hadde bevart publikums yndest. Selv paa en stekende het søndag midt paa sommeren, trak hans brillante Lundstrøm fuldt hus.

[75] Efter Tivander blev S. Asker direktør paa Tivoli. Fra denne tid har jeg endel fornøielige minder.

Allerede i en aarække hadde det været fast takst at aarets russ skulde ha sit tilhold paa Klingenberg. Saaledes ogsaa i 1882. Russen hadde fri adgang til haven og hadde sit standkvarter i Florasalonen, hvor der var jubel og blev pokulert og av og til skudt sammen til en punschebolle. Paa Tivoli teater spilte et dansk selskap, hvis primadonna var en blond, ung, smuk frøken Ludvigsen, som straks blev russens utkaarede yndling. Flere av dem var helt dødelig forelsket i hende. En aften hun kom ind av Tivoliporten, blev hun fluksens omringet av russen og baaret paa guldstol til teatret.

Naar Tivoli ved 12-tiden lukket sine porte, var russens stemning paa høidepunktet, saa marsjerte de op paa universitetet og sang og holdt taler i søileindgangen. Nu har altid politiet vist megen overbærenhet mot russen. Men det kunde gaa for vidt ogsaa. En nat vandret en stor flok av dem i gaasegang gjennom gaterne og sang av fuld hals:

Ritsch ratsch filibombombom.
Er det no du vil saa kom, kom, kom!

Enden blev at politiet skred ind og arresterte anførerne, og hele banden fulgte med op paa politistationen. Alle erklærte de sig jevngode og ilagdes 5 kroners mulkt pro persona for gateuorden, hvilket vedtokes.

Anden dag deretter kunde man se en hel vognkortege stevne opover mot Møllergaten 19. Det var Minervas forbryderske aspiranter, som kom for at betale sin syndegjæld.

[76] Fem og tyve unge mænd steg av hver sin ekvipage og toget ind paa raadstuen. Fem og tyve hvite konvolutter overrakktes kassereren, i hver av dem laa 5 kroner i etøringer. Skulde mene at han fik sit svare mas med at tælle op.

Men ak, russegleden fik nok for mange en bitter eftersmak – ved den skriftlige prøve var der et stort mandefald.

Blandt de strøkne var en senere forfatter B. S. som hadde sværmet sterkt for frøken Ludvigsen. Selv læste hun utfaldet i en avis nede paa hotel d'Angleterre og sa om B. S.:

«Stæggels dreng, han gik rejekt.»

XI. LANGVIK – FREDRIKSBERG

[n1](#)

[77] Hvor voldsomt har vi ikke set Kristiania vokse og utvide sig siden vore skoledage? Skulde vi ut paa jordbærtur, behøvde vi ikke at gaa længer end til St. Hanshaugen. «Haugen» var dengang som et forvokset vildnis, hvor det her og der græsset en ko og vokste vakre markjordbær inde mellem buskene. Saa hadde vi Urianienborgskogen, hvor kirken nu kneiser stolt. Ogsaa et utflugssted for smaagutter. Prof. Yngvar Nielsen fortalte, at han var med paa ekspeditioner til samme sted for at fange rompetrold. Men senerehen stod det stygt ry av Urianienborgskogen efter at mørket var indtraadt formedelst de mange selvmord, som blev begaaet der.

Dengang behøvde man ikke at ta milelange jernbanereiser for at plukke nogen liter bær eller faa sig en ret ferskvandsfisk. Grefsenaaen laa der som et halvt ukjendt eventyrland med rike bærmarker og fisk i de mange tjern. Og Maridalen kunde by paa de samme herligheter.

Idetheletat kunde dengang Kristianiaboerne ha følelsen av selv at eie byens omegn. Ekeberg var fager, vild og uberørt, fristende deilig til en kjøretur paa en [78] sommerdag. Stranden var ubebygget, fri og aapen for enhver til at bade og fiske. Forøvrig behøvet man ikke at gaa længer end til Piperviken for at skaffe sig en ret fersk torsk til middag.

Ellers var nu folk svært flinke til at gaa tilfots, ikke forvænte av sporvogn. Rigtignok gik der i sommertiden en deligence fra Stortorvet til Grefsen bad. En gul kassevogn med indgang bakerst, hvor stiggjættet var, gik fra torvet til Kaysalen. «Den gule feber», kaldte man den. Til Skarpsno gik en lignende sortlakert vogn, som kaldtes «Den sorte død».

Bygdø eller Ladegaardsøen, som den dengang kaldtes, var nu det mest lokkende utflugssted for Kristianenserne, baade høi og lav. Det var et staaende uttryk: «Skal du paa øia og danse?»

Øen hadde ikke saadanne forlystelsessteder som Bygdø Sjøbad, Dronningen og Bygdønæs at by paa. Det hadde kun sin herlige, idylliske natur, hvor ingen skilte med «Uvedkommende forbydes adgang» stengte veien, nei, øen laa aapen og tilgjængelig for alle; der var plass nok for folk i de mørke skoger og de grønne lovlunder, langs stranden kunde man bade uten at genere eller generes, og der fandtes yderst billige bevertningssteder. Saa var det Langvik, det gamle forlystelsessted, senere omdøpt til Fredriksborg.

Her avholdtes «med høie øvrighets tillatelse» dans to ganger om uken, onsdag og søndag. Paa disse dager gik fra Stortorvet to treseters vogner til Fredriksborg, hver rummende 10 personer. Kom en kvinde først op i en av vognene, kaldte man hende en «lokkedue». Taksten var otte skilling.

Mange av Kristianias unge herrer søkte ut til Langvik for at lære den ædle dansekunst. Blandt dem var [79] en viss Brambani, som var meget ivrig etter at danse, men hadde ondt for at komme i takt med sin dame og ofte slog sig sta som en hest. Naar han saa for en liten stund kom igang i dansen, ropte hans

venner anerkjendende:

«Naa gaar det godt, Brambani!»

Og dette blev siden et staaende uttryk utover byen og bruktes ved mange leiligheter. Hjemme hadde vi en rød hest, som hadde tilhørt familien Brambani. Den hadde det med pludselig at stanse og bli staaende som fastnaglet i gaten, saa hverken slag eller rop kunde drive den videre – ikke før Brambani, som vi kaldte den, selv vilde. Da var det intet andet raad end at vende og kjøre tilbake igjen. Men til andre tider, naar den var i det lune, kunde den lægge ut i skarpt galop. Da ropte Sagenegutterne, som kjendte den:

«Naa gaar det godt, Brambani!»

Den flotteste danser paa Langvik skulde være den unge skjønaand og apoteker T-. Men den flinkeste danser, som man altid forlangte skulde aapne dansen, var en ung jurist Lambrechts. Naar man ventet paa at dansen skulde begynne, lød det i kor: «Lambrechts paa gulvet!»

Det var mange aar deretter, at apoteker T- var installert paa Gaustad som sindsyk. Den stakkars mand gik som en skygge og hadde liten rede paa hvad foregik omkring ham.

Saa kom en dag tilsynskomiteen med høisesteretsassessor Lambrechts i spissen for at avlægge sit vanlige besøke paa Gaustad. De besaa hele asylet og kom ind i den sykesal hvor bemeldte apoteker befandt sig.

Som T- fæstet sit blik paa høiesteretsassessoren, [80] for der som et gjenkjendelsens glimt gjennom hans sløve hjerne, og han roper med stentorstemme:

«Lambrechts paa gulvet!»

Paa Langvik optraadte jevnlig sangerinder, de fleste av dem kom fra Kjøbenhavns kneiper og var yderst tvilsomme, likesom de leverte frivole viser. Men i 1860-aarene fik Fredriksborg et rigtig trækplaster i en svensk sangerinde, som stod i sterk kontrast til sine danske kolleginder. Lydia het hun, var ganske ung og velskapt, og det smukke ansigt bar et saadant sjælfult uskyldig uttryk, at ingen kunde nære en skygge av tvil om hende. Hendes stemme var ikke stor, men hun sang med en saadan sjælfult inderlighet, at hun henrev sit publikum til begeistret bifald.

«Hvarför skall ni tvinga mig at sjunga?» var hendes bravournummer. Og hele Kristiania herreverden valfartet til Langvik for at høre den smukke Lydia synge og beundre hende. Der laa noget saa fint og dannet over hendes harmoniske skikkelse og hele optræden.

Man sa, at Lydia hadde avslaat flere egteskapstilbud fra rike og høitstaaende mænd. Hun valgte en saksfører N-, bekjendt for sin dygtighet og sit vindende væsen, der var ham en god støtte i hans virksomhet.

Man skulde tro, at Kristiania beaumonden vilde stille sig fordomsfuldt overfor den unge saksførerfrue, som hadde været sangerinde paa Langvik. Men Lydia kom, saa og vandt sin position i selskapslivet.

Hun blev en lykkelig hustru og mor til en flok kjække, blomstrende barn. N- kom senere til at indta en

høi embedsstilling.

Desværre forandret ikke Langvik sin karakter, [81] tvertimot. Drukkenskap og letsindighet tiltok derute i den grad at stedet blev til almindelig forargelse for omgivelserne og ansaaes som en skam for den smukke ø. Saa omdøpte man det til Fredriksborg og forsøkte som bedst at rette litt paa forholdene. Her blev nu dans kun hver søndag. Men forskjellen var ikke stor. Nogen videre anseelse opnaadde ikke Fredriksborg før her ut i ottiaarene aapnedes revyteater. Nu er Fredriksborg en saga blot.

XII. GREFSENAASEN I GAMLE DAGE

[n2](#)

[82] Disen og Grefsentrakten med sin mektige villabyggelse vil ikke være til at kjende igjen for den som færdedes her i 70-aarene.

Naar man hadde passert forbi Aasen gaard og kom op paa sletten, hvor veien tok av til Disen, hadde man paa venstre side en liten løkke, Vinterløkken, som nu forlængst er forsvunden, og litt høiere op paa den anden side av veien, Aasenløkken. Dette sted eiedes av bankier Th. Heftye, som solgte det til en Andreassen. Han var en meget gemytlig mand og oprettet dansesal der. Da det gik særdeles frit og letvindt til der fik stedet navnet Letvindtsalen, og efter denne kaldtes igjen indehaveren «Letvindten».

Dette oppnavn følte den gemytlige Andreassen sig ikke i mindste maate genert av eller optok det ilde, tvertimot syntes han at like det, og mange kjendte ham ikke under andet navn. Jeg heter mor Letvindt, og jamen skal jeg vise dere, at jeg er letvindt, sa hans trivelige hustru og svang sig i en solodans til musikens toner. Deres mandlige efterkommere tituleres den dag idag Letvindten, hvilket de føler sig stolte av som et andet gammelt familienavn. Huset findes endnu, og ikke langt derfra fører en vei, som bærer navnet Letvindten.

[83] Saa kommer man op i den gamle Grefsenbakke, paa den høiden av denne hadde man tilvenstre Prestegrefsen, hvor det i fordums dage hadde været prestegaard og tilhøre Østre Grefsen. Ovenfor hævet Grefsen bad sine hvite bygninger over den smukke park, som stængtes inde av tette skogen. Det gamle fashionable bad kastet i de tider en viss glans over omegnen. Dilligencen gik fra Simonsen paa Torvet hitop, og her var liv og færdsel i sommertiden.

Paa badet avholdtes hyppige dansemorroer og koncerter, hvor Hans Brun, Camilla Wiese og Lona Gustavsen lot sig høre. Med al indrømmelse av Tuberkulosesanatoriets store betydning, er det dog med et visst vemod at jeg gaar forbi det fordums Grefsen bad og tar gamle minder frem.

Et stykke ovenfor badet laa og ligger fremdeles den første grefsenvilla «Fjeldstuen», bygget av Grefsen bad til bolig for dets badelæge.

Levende mindes jeg min første tur til Troldvandet i 4 a 5 aarsalderen. Mor var med, en hel trop av os gutter og den mindste førtes i barnevognen. Aldrig før hadde jeg været oppe i storskogen, og disse tykninger av graner som kneiste saa majestætisk med sine konturer mot den blaa himmel, de steilt opadstigende fjeldvægger paa den ene side og braabratte styrtinger paa den anden gjorde et overvældende, imponerende indtryk paa mig, som jeg aldrig siden glemte.

Dengang var just den nuværende Troldvandsvei under anlæg, og vi fulgte den gamle vei, som gik nedenfor og hvorav man endnu kan se levninger. Saa naadde vi op til Troldvandet, og som det laa der blaasort med torvøer, vandliljer og bleker avspeilende den [84] prægtige granskog paa bredderne forekom

det mig betagende hemmelighetsfuldt og troldagtig. Da jeg senerehen læste Wergelands vakre strofe:

«Hvor tænksomt sværmerisk øie fik
du tjernets stille vove»

maatte jeg straks tænke paa Troldvandet.

Like ved i skogen støtte vi sammen med en sindsyk kvinde, som skræmte os barn og forsterket det mystiske indtryk tjernet gav. Hun var bortsat til forpleining her. Da vi ingen proviant hadde medtat, var vi skrubsultne og den venlige vertinde i Troldvandsstuen trakterte os med smørrebrød.

Siden var Grefsenaasen for os et lokkende eventyrland, som ødselt bød sine gaver frem. Tidlig paa vaaren stod tranebærene skinnende røde paa myrene, siden kom jordbær, blaabær og multer i rik overflod – skindtryter og bringebær ikke at forglemme. I Troldvandet var karusser, i Langvandet, Kringla og Gryta anden fisk. Nu er alt dette en saga blot. Desuten hadde Grefsenaasen en anden mystisk tiltrækning for os. Vi hadde hørt de ældre fortælle om dengang Grefsenaasen var et farlig berygtet strøk og tilholdssted for røvere. Og en onkel, som hadde tat sig en trip derop, var kommen frem til et baal, om hvilket sat endel vilde, skjæggede karer med et høist uhyggelig utseende. De ropte til ham og indbød ham til at delta i deres gilde, men han fandt det bedst at ta benene fat. Dette foregik et stykke overfor fjeldstuen, inde i granskogens tykning nede i en dalsenkning, hvor der ligger en vældig, næsten firkantet stenkolos, ovenpaa mosgrodd og noget træbevokset, som bar navnet Røverslottet. Like overfor gik Ole Høilandshulen ind i fjeldvæggen. Her skulde mestertyven [85] ha hat sit tilflugssted like efter han begik indbruddet i Norges Bank, og der sa man, at det end nu skulde findes penger nedgravet. Hit foretok vi gutter ekspeditioner for at søke Ole Høilandsskatten. Et kløgtig hode blandt os mente paa, at det maatte være en hemmelig gang som førte fra Høilandshulen til Røverslottet. Men om vi end ingen skatter fandt, hygget vi os dog i den rummelige hule, hvor vi kokte kaffe og holdt maaltid.

Ellers tok vi utflugter op til Brænna, det bedste utsigtssted Grefsenaasen frembyr og hvor professor Rasch og hans venner i sin tid i paradisiske kostyme tok sine friluftsbad og promenader. Her fandt professor Bugge smukke eksemplarer av den sjeldne druefingersop. Idetheletat utmerker Grefsenaasen sig ved en rik flora, og om høsten findes her en mængde sop.

For omegnens fabrikkfolk og andre arbeidere var Grefsenaasen et yndet tilflugssted, naar de foretok sine Gauketurer og tilbragte natten med dans om et baal til tonerne av trækspil eller mundharmonika. Her var det saa ugenert som neppe noget andet sted i byens omegn.

Om vinteren hadde man en udmerket akebakke fra badet nedover, det gik forbi Letvindten og næsten ned til Aasen. Men et endnu mere udmerket aketerræn frembød den anden bratte Grefsenbakke, nu kaldet Morellbakken. Til denne knytter sig en historie, som jeg dog ikke kan indestaa for er faktisk.

Der, hvor godseier Olsens gaard Vestre Grefsen nu kneiser imponerende oppe paa høiden, bodde engang hans morfar Ola Petter Lilloe i en beskeden træbygning. Ola Petter var en original, og mange historier fortaltes om ham.

[86] Engang var hans gaardsfolk beskæftiget paa et jorde ind mot stengjerdet. Paa den anden side av dette paa veien stod en gjødselbrig uten skaak. Ola Petter som vilde passe at hans folk ikke dovnet sig altfor meget, hadde, førend de gik til arbeidet, gjemt sig i briggen, hvorfra han holdt utkik med dem. Men han blev opdaget, og folkene, som ikke likte denne utspionering la hviskende onde raad op mot sin husbond. Saa gik en av dem over stengjerdet og sa:

«Denne briggen staar aldeles i veien.» Med et raskt tak skjøv han den fremover og sprat over gjærdet igjen.

Men vognen var allerede i fuld bevægelse nedover takkeheldet. Nu for Ola Petter op og skrek og ropte til folkene om at stanse vognen. Men ingen lot til at høre ham og i voldsom fart kjørte han nedover den bratte bakke. En nabo hilste i forbigaaende paa ham. At hoppe av var umulig for Ola Petter i den sterke fart, og briggen stanset ikke, førend den naadde langt ned paa sletten.

Efter badets nedlæggelse var der stadig færre som i den smukke aarstid søkte op i Grefsenaasen. Maridalen og andre utflugtssteder blev foretrukket. Veien forfalt. Stien overgroddes, og de faa som søkte hit, hadde intet sted, hvor de kunde faa forfriskninger eller ta ind og hvile sig.

Saa kom Grefsentrikken og lettet adkomsten, Grefsenaasens kapel reiste sig og restauranter og friluftskafeer her og der. Da fandt folk atter op til disse naturskjønne trakter. Men nu kom den truende fare for at villabebyggelsen skulde brede sig over hele Grefsenaasen. Saa tok Akers kommune det rosværdige skridt at indkjøpe den til folkepark. Her blev anlagt veier og [87] reist bænker til publikums bekvemmelighet. Efter dette er baade sommer og vintertrafiken i denne trakt vokset med utrolig fart. Og i hvilken yndest denne utflugtsegn nu staar hos det store publikum kan man gjøre sig et begrep om ved at se de tusener av mennesker som en blank sommerkveld ad forskjellige veier myldrer ned fra Grefsenaasen.

Noter

[n1](#). XI.] *rettet fra: X. (trykkfeil)*

[n2](#). XII.] *rettet fra: XI. (trykkfeil)*

Rudolf Muus' *Gamle Kristiania-minder* er lastet ned gratis fra bokselskap.no